

1979 – En oversigt

Ved Carl Trock

I »Hovedstadsregionen« voksede antallet af navngivelser i 1978 med 1,4% mod 0,7 de 2 forudgående år, så 30,9% her blev navngivet¹. Tal lyver ikke, men pastor Norman Svendsen fandt frem til, at der virkelig er noget om, at gæstearbejdernes børn påvirker den statistik stærkere og stærkere. Han vidste så, at dette kun giver en midlertidig trøst, for »om nogle få år står vi overfor en skare af unge, der er vokset op i Danmark, og som er danske statsborgere, men som på mange områder står uden for det folkelige og kirkelige fællesskab«².

Så faldt antallet af udtrædelser i Hovedstadsregionen påny, til 3.166, mens 645 atter blev genoptaget.

Tallene for hele landet i 1977 kom Danmarks Statistik med. Dåbsprocenten faldt mindre, med 0,4 til 85,5. Rent geografisk er billedet uændret, Københavns og Frederiksberg Kommuner er begge i bund med 57,8%, samtlige kommuner med under 76% døbte ligger i hovedstadsregionen og 10 kommuner med 100% døbte er alle beliggende i Jylland³.

Antallet af kirkeskattepligtige giver et tilnærmet udtryk for, hvor stor en del af den voksne befolkning, der er med i folkekirken. Det blev i 1977 94,5%, et fald på 0,3%⁴.

Folketinget er opmærksom på udviklingen. Finansudvalget udbad sig 7/12 en redegørelse for »den forventede mindre tilslutning til folkekirken i de kommende år« og fik det. Spørgsmål som svar holdt sig ene til facts⁵.

Ved henvisninger bruges følgende forkortelser: BeT Berlingske Tidende; DKt Dansk Kirketidende; EB Ekstra Bladet; F1A Flensborg Avis; Ft Folketingets forhandlinger, dato evt. angivet; Ftårb Folketingsårbog 1978/79; idé-p idé-politik; IMT Indre Missions Tidende; JyPo Jyllands-Posten; KD Kristeligt Dagblad; KiInf Kirkelig Information; MrBl Menighedsrådenes Blad; Pol Politiken; PrfBl Præsteforeningens Blad; re-f reformatio; Relgl Religionslæreren; RoSt Roskilde Stiftsblad; Thv Tidehverv; WA Week-endavisen; AAST Aarhus Stiftstidende. Årstal angives kun, hvor det ikke er 1979. – Årstal i parentes og sideangivelse henviser til tidl. årsoversigter og går på *udgivelsesåret*.

Gallup holdt jubilæum og gjorde udviklingen fra 1945 og til 1979 op: Dengang sagde 80%, at de troede, at der findes en Gud, tallet nu er 45%; dengang anså 53% sig for religiøse, mod nu 35%. Da sagde 34%, at de gik mere eller mindre regelmæssigt i kirke, nu sagde 9% dette, mens 16% dengang aldrig kom der, det var nu 45%. Dog var 76% nu, mod før 84%, for religionsundervisning i skolen; men den undervisning skal være objektiv mente 73%, i 1945 var tallet 49%, og kun 21% ønskede nu, at undervisningen skal påvirke børnene til et kristent livssyn, før var tallet 41%⁶.

Uanset alle tal mente Jørgen Thorgaard, at der er »en dimension, som optager offentligheden mere og mere, nemlig den religiøse... Det er en udbredt og mangesidigt bekræftet iagttagelse, at vi nu er ved at opleve et vendepunkt: Efter mange årtiers mere eller mindre bevidste optagethed af fornuftsmyten (troen på, at Vi Kan Selv) vender interessen (og den personlige afhængighed) sig mod fantasien, myterne, fortællingerne og troen«. Thorgaard måtte så spørge, »hvad det bliver for en fromhed, vi får«? (BeT 19/4 jfr. WA 27/4).

Bisperne, især de grundtvigske, plejer at være frimodige folk. Dog gjorde Hans Kvist op: 1970'erne efterlader os i en stor begrebsforvirring og mange er blevet trætte af at finde ud af noget overhovedet. »Ikke blot passer det moderne skræk-ord »afgrundens rand« på den økonomiske situation... men også på det åndelige liv i danskheden og i folkekirken« (RoSt 1980 3).

I. Folkeskole – folkekirke

Ministeriets undervisningsvejledning om kristendomskundskab viser, at her er tale om en *reel fornyelse*. Den lægger op til, at fagets isolation skal brydes i et fornuftigt samarbejde med andre fag; stikprøver i kommuner og skoler viser også, at der er tale om »en *lokal fornyelse*«; vejledningen er fulgt op af en betragtelig fornyelse af undervisningsmaterialet, »men sammenlignet med andre fag halter vi stadig bagefter«, gjorde Religionslærerforeningens formand, Torben Rechendorff op og fortsatte: Fornyselsen i kristendomsundervisningen er særlig vanskelig, fordi »faget er omgærdet med talrige fordomme og traditioner. Lovgiverne lagde imidlertid op til en radikal fornyelse. Og de havde utvivlsomt ret: denne fornyelse – ligestillingen – var fagets eneste overlevelseschance. De kommende år vil vise om det lykkes at gennemføre fornyelsen på en sådan måde, at faget simpelt hen ikke kan undværes«⁷.

Vi har ønsker, ja må forlange af vore lovgivere, at denne ligestilling så føres helt igennem, uden fritagelsesbestemmelser som om 1958-loven stadig gælder; vi må have en smidigere fordeling af timetallet, så faget kan styrkes på nogle klassetrin på bekostning af andre, og vi må vinde forståelse for, at de fremmede religioner er placeret helt urimeligt, skrev Rechendorff. Han vidste, at der også måtte føres en tilbundsående drøftelse af forholdet mellem kirkens og skolens undervisning, uden jammer over elendigheden, men ud fra den kendsgerning, at skolen ikke længere giver dåbsundervisning. Foreningen lå også inde med tal, som viser at der må gøres en indsats for faget på 10. klassetrin (Relgl nr. 3-4).

Folketingets undervisningsudvalg fik 5/7 at vide, at ud af 42.521 elever i 10. klasse valgte kun 207 kristendomskundskab. Faget var blandt de mindst ønskede, favoritter var de kompetencegivende fag. – Chr. Christensen, KrF mente dog, at dette var glædeligt, for med den fagtrængsel der er, træder de fag naturligt i forgrunden (KD 10/7f). Rechendorff fandt, at den kendsgerning må give anledning til alvorlige overvejelser. Enten må faget gøres obligatorisk i 10. klasse, eller det må tages helt ud her mod en styrkelse i 8. eller 9. klasse⁸.

25/11 meldte Jyllands-Posten om skoler, hvor halvdelen af en årgang elever er fritaget for kristendomskundskab, eller hvor 1/3 er det i 8. og 9. klasse. – Afgørende her er vel »ønsker om fritimer samt pres fra klassens toneangivende elever«, mente Chr. Christensen og spurgte undervisningsminister Dorte Bennedsen om hun ville tage initiativ til at sikre, at forældrene underviser fritagne elever, eller til at kun børn, der tilhører andre trossamfund, kan fritages? – Ministeren havde ingen aktuelle planer om at ændre i bestemmelserne. Det kunne dog overvejes ved lejlighed at henlede skolemyndighedernes opmærksomhed på cirkulæret af 9/3 77 (Ft 12/12 2166 jfr. her 1978 192 og 1979 162).

Svaret fik KrF til at overveje lovforslag mod den »elev-flugt«, så »alle børn« sikres »saglig undervisning i samtlige fag«. Det var tvivlsomt med fritagelse ved et kundskabsfag, fandt Chr. Christensen (idép 30/11 jfr. 14/12; her 1979 182). Rechendorff skrev: Faget kan ikke leve med en indstilling som ministerens. Det er ikke acceptabelt, at partier med ansvar for skoleloven ikke vil tage et klart dokumenteret problem op. Andre fags forhold er justeret, hvorfor så ikke også her? Uden at ville tages til indtægt for KrF eller andre partier, må Religionslærerforeningen spørge de partier – og vi *må* spørge ministeren, »om hun vil kvæle kristendomsundervisningen i venlig ligegyldighed –

eller ... give den rimelige arbejdsvilkår?«, og vi må spørge mere bestemt end før (Relgl 1980 nr. 1).

Som 1978 havde sin lokale sag fra Mårum, om morgensang⁹, stærkt diskuteret på grund af de videre perspektiver, fik 1979 sin sag fra Nr. Søby, om juleafslutninger, på grund af en afgørelse på embedsmandsplan i Ritt Bjerregaards ministertid.

Dorte Bennedsen svarede snart på spørgsmål i Folketinget: Ministeriets skrivelse var »en konkret afgørelse af en konkret« sag, ikke en »generel stillingtagen«. Ministeriet vil ikke blande sig i, hvordan skolerne holder juleafslutning, men ifølge folkeskoleloven må en juleafslutning i en kirke ikke have karakter af »forkyndelse eller bevidst påvirkning«, dvs. ikke være en egentlig gudstjeneste med prædiken. Ellers kan der holdes afslutning i kirken. Der kan også holdes gudstjenester, men udenfor den egentlige skoletid. Elevernes deltagelse må altid være frivillig. Yderligere presset tilføjede DB siden: Det er da givet, at præsten i kirken kan sige nogle ting til eleverne, men det må kunne skelnes fra en prædiken. Dermed kan den form for juleafslutninger fortsætte, som har været brugt i vidt omfang, og som det er ønskeligt at skabe frihed for fortsat kan finde sted i kirkerne, når skolerne ønsker det. Ministeren lovede tillige at sørge for information, så misforståelser rundt om blev fjernet.

Undervejs havde flere, også skoleledere, sagt, at de ville fortsætte med julegudstjenester, som de plejede, mens ministeren mødte stærk og vedvarende kritik for inkonsekvens og uklarhed.

Med overskriften »Ny lovgivning listes ind i folkeskolen« kom Nr. Søby-sagen offentlig frem (KD 15/2). Den var rejst efter julen 1976 af et skolenævnsmedlem, der betvivlede at stedets skik var forenelig med loven. Udspurgt nærmere af ministeriet svarede sognepræst Claus Oldenburg 16/8 78: »Ved tilrettelæggelsen af en juleafslutning i kirken finder jeg det naturligt og rigtigt, at det sker ved et tæt samarbejde med skolen og undertegnede. Kun prædiken står fuldt ud for mit eget ansvar, ligesom ingen kan anfægte min frihed i så henseende« (jfr. KD 15/2: Jeg satte måske tingene lidt på spidsen, utvivlsomt på grund af indoktrineringsdebatten følte jeg mig nødt til at understrege præstens frihed ved prædiken). 26/10 78 svarede ministeriet da: Der er ikke noget til hinder for, at skolen efter lokal beslutning samarbejder om en gudstjeneste i kirken, forudsat at den afholdes efter skoletid, og at forældre og elever véd, at deltagelsen er frivillig. Derimod er det ikke foreneligt med loven og dens bemærkninger, at der holdes gudstjenester i skoletiden, uanset om elever, fritaget for kristendomsundervisning, ikke deltager, som i Nr. Søby. – Den skrivelse skulle siden, på henvendelse, være sendt til andre skoler.

Der kom indsigelser, mod at man sådan forbød noget, der vandt større udbredelse (K. C. Holm KD 15/2), mod manglende konsekvens eller mod ministerielt formynder-skab (KD ledere 15/2, 25/4 jfr. fx JyPo leder 1/3, KD 16/3, 28/3: totalitær stat, 29/3). I

Nr. Søby sagde skolen: Vi holder ikke juleafslutning i kirken, før der kommer en ny skrivelse; Oldenburg fortsatte: Det er diktatur at flertallet hindres i at udfolde sig, det har kirken selv skylden for, den undlod at kæmpe for åndsfrihed i skolen – for alle, også marxister (KD 9/4ff, 18/4, 24/4, 11/8, 20/9).

Ministerens svar til Burgdorf, KF og til KrF beroligede kun lidt (Ft 27-28/2 7065, 7586). Det fører os nær »et statsdirigeret ateistisk samfund«, hed det i idé-politik (2/3 jfr. 28/2). KD skrev mod det mindretalsdiktatur, for »sarte ikke-kristne kan blive borte« (leder 14/4 jfr. her 1979 160). Bisperne fandt, at de måtte tale sammen om den sag (KD 24/4). Bertel Hårder, V skrev: Hold dog julegudstjenester med prædiken og bøn, dels opvejes den påvirkning af anti-kirkelige børneteater-forestillinger, dels er ingen af delene obligatoriske led i undervisningen (KD 19/4, BeT 5/5); hertil samtykkede ministeren, børnene fik fri og deltagelse i de tilbud var frivillig (KD 24/4f jfr. svar på spørgsmål om børneteatre fra KrF Ft 2/5 10088).

Religionslærerforeningen fandt det afgørende, at lokal frihed ikke blev antastet ved central stillingtagen, og at der kom en ny skrivelse (Relgl nr. 4, KD 10/5, BeT 11/5). KD, som andre (Jordansen KD 13/11), fastholdt sagen, for skrivelsen havde betydning andre steder, og skellet mellem gudstjenester med eller uden prædiken var uholdbart; folkeskoleloven skal ikke omgås, men det aktuelle problem må afklares; det vil være ejendommeligt, hvis »kirken er den eneste »virksomhed«, hvor skolen ikke må arrangere besøg«. – DB mindede om, at i praksis var der næppe rokket ved traditioner (KD 30/11, her også leder). Nu kom Hårder med spørgsmål, for uheldige svar havde skabt tvivl, og DB gentog i Folketinget: Intet hindrer julegudstjenester udenfor skoletiden, når elevernes deltagelse er frivillig. Og hun havde sørget for at orientere de involverede myndigheder (Ft 14/12 2609).

Flere steder fra lød det: Vi bliver ved som vi plejer, uanset ministeriel dirigerings i et brev til Nr. Søby (JyPo 3/3, KD 19/12 jfr. 5/12, 15/12 og Rechendorff: På min skole administrerer vi ikke ud fra et svar til en skole på Fyn, Relgl 1980 nr. 1).

Biskop Holm havde gjort op: Begrundelsen for skolens kristendomsundervisning er egentlig ikke, at det er *døbte* børn [et ellers såre hyppig brugt argument], men snarere at det er *danske* børn, som skolen skal bringe i forbindelse med kirken, fordi kristendom er en afgørende faktor i vort fælles liv. Den opgave såvel som den aktuelle sag hørte »så at sige hjemme i »den folkelige ramme««, for julen har en sådan folkelig placering, at det er velmotiveret at børnene kommer i kirke ved den lejlighed, uden at en mindre gruppe medborgere med speciel holdning til de ting hindrer, hvad det store flertal ikke blot finder naturligt, men også værdifuldt. Kan dette ikke lade sig gøre, er der noget i vejen med selve skoleloven (KD 17/4).

Trods forligsaftalen om folkeskoleloven (KD 12/1f, 19/1 jfr. her 1979 161 og 182) fremkom ikke blot KF, udenfor forliget, men også KrF med et lovforslag. Ministeren måtte spørge, om KrF ville sætte sig udenfor det hidtidige samarbejde? (KD 29/3) Efter at dets forslag var henlagt vedtog de 5 partier bag folkeskoleloven dog sammen de aftalte ændringer (Ftårbog 78/79 261, 355f).

Da valget stundede til, meddelte KrF at det opsagde fredningen af skoleloven, på grund af U 90-liniens negative strømninger, for de kristne værdier og demokratiet kan ikke sættes op overfor hinanden (idé-p 5/10 jfr. siden note 44). Efter valget genfremsatte KrF sit lovforslag; uanset viden om hvor der også burde ændres, skulle alene folkeskolens faglige niveau her sikres ved prøver i 9. og 10. klasse (Ft 30/11 1260). 21/12 kom KF med sit lovforslag, for at understrege at folkeskolen skal give kundskaber, og for sammen med andre fag at styrke kristendomskundskab, så fritagelse her bliver undtagelsen¹⁰.

II. Folketing – folkekirke

Som kirkeminister kom Egon Jensen til at sætte sit navn under »*Lov om kirken i Grønland*«. Det var et fra samlingen 1977/78 genfremsat lovforslag, en del af et samlet lovkompleks om Grønlands hjemmestyre. Her udtales det, at kirken i Grønland er en del af den danske folkekirke og hører under Københavns Stift. Iøvrigt overlades det hjemmestyret at fastsætte regler for styret af kirken, at oprette et kirkenævn til at forestå den centrale administration og at give regler om dannelse af menighedsrepræsentationer. Loven vedtoges 17/11 78 og nyordningen træder i kraft 1. januar 1980. Grønland får sin vicebiskop, og 17/2 80 bispevis landsprovst Jens Chr. Chemnitz i Godthåb¹¹.

1979 bragte ingen love. Der kom en del-betænkning, om at ophjælpe kirkemusikken i landsognene ved ansættelse af *organister* med højeste uddannelse for et større tjenesteområde. Egon Jensen var indstillet på at give en foreslået forsøgsordning en chance¹². Først i Løgumkloster og siden i Vestervig gik man i gang med at oprette flerårige kurser for organister i mindre stillinger og kirkesangere¹³.

Der blev nedsat nok et lille arbejdsudvalg. Det skyldtes et lovforslag fra de radikale om, 1) at enhver, der kan blive præst i folkekirken, også er berettiget til at blive biskop, ellers desavoueres ikke-teologer, 2) at hele valgproceduren ved *bispevalg*, som også bispevielsen lægges ud i stifterne og 3) får en kandidat over halvdelen af stemmerne, skal denne udnævnes, ellers sker der omvalg mellem de to med de fleste stemmer. Egon Jensen havde sine betænkeligheder derved, men fandt at loven burde revideres, og sagen blev stillet i bero, da han 24/4 nedsatte et hurtigtarbejdende udvalg til at overveje ændringer¹⁴.

Der skal spares i disse år. De gamle partier er enige om, at der på

finansloven vedrørende § 19 om kirkeministeriet kun er lidt at hente. Men det for 1980 afsatte nettobeløb ligger så fast i budgetoverslagene for de følgende 3 år.

Forslag til Finanslov for 1980, fremsat 15/8 angav en nettoudgift på 156,7 mill. Det blev i den pr. 20/12 vedtagne lov til 156,6 mill. Det var hvad et flertal (undtagen V, FP og VS) kunne eller ville spare (Tillægsbetænkning af 12/12). Beløbet til kirkerestaureringer var sat op fra 4,2 til 4,5 mill., og det stigende antal teol. studenter betød, at der måtte oprettes en afdelingslederstilling i Kbh. til aflastning af Pastorseminariets rektor med bopæl i Århus. I budgetoverslagene regnes der, aht. statens tilskud til præstelønningerne, uændret med 1.660 besatte præsteembeder, svarende til tallet pr. 1/1 79: 1.765, hvoraf ca. 100 da var ubesatte (Anmærkninger I og II til Forslag til Finanslov 1980).

Finansudvalget havde haft samråd med kirkeministeren om flere forhold: 1) Kunne der hentes en rationaliseringsgevinst ved at lade kirkeskatten afløse af en form for bloktilskud? 2) Muligheden af at hjælpe de svagt befolkede egne ved en udligningsordning? 3) Folkekirkens udgifter til ministerialbøgerne? 4) De økonomiske konsekvenser af den påtænkte nyordning i København? og 5) Det rimelige og nødvendige i at opretholde præsternes bopælspligt?

7/11 skrev udvalget og spurgte videre og ministeriet svarede det: Betænkning fra Indenrigsministeriets udvalg (649/1972) anfører, at borgerlig personregistrering ikke medfører, at der kan spares præster, mens en mindre mulig reduktion ved kirkefunktionærer ikke mærkes på ministeriets budget; fra gammel tid har både de kirkelige myndigheder og præsterne anset det for påkrævet, at præsterne bor centralt i deres sogn, for »de skal kunne opsøges og tilkaldes af menighedens medlemmer når som helst«, og det er almindeligt at en væsentlig del af præstens arbejde udgår fra tjenesteboligen; ministeriet brevvekslede med finansministeriet om de høje fyringsudgifter, og det havde rejst spørgsmålet om bedre fradragsmuligheder overfor statsskattedirektoratet; endelig var tilskuddene til kirkerestaureringer reduceret på grund af de gentagne sparekrav, men de foreliggende andragender om tilskud forudsætter en bevilling på ca. 15 mill. (Bilagshæfte til Betænkning over Forslag til Finanslov 1980, 82).

Uden held foreslog så yderpartier større besparelser. Efter valget var kommunisterne ude af Folketinget, i stedet kom VS med forslag om at stryge enhver bevilling under § 19 (ændringsforslag 712 jfr. 1979 154). I godt 1200 ændringsforslag, stillet en uge før 3. behandling, mødte FP, overfor de borgerlige partiers besparelser på 5-6 milliarder, med forslag om i 1980 at fjerne statens gældsætning (Glensgård i Fremskridt nr. 22). Det betød for folkekirken væsentlige nedskæringer i 1980, selv om dens afvikling i sin nuværende form udsættes til 1/1 1981. Fremtidsmålet skitseredes som før (1979 note 9), mens midlerne til at nå det og hele ordvalget nuanceredes lidt mere. Bestemmende var ønsket om at gøre kirken til en »virkelig folkets kirke, hvor den enkelte menighed ansætter sine præster« (og »fyrer« dem, på vilkår som i det private erhvervsliv, begge dele må være »et helt lokalt anlig-

gende») og i samarbejde med præsterne bestemmer, hvordan man ønsker gudstjenesterne formulerede og afholdte¹⁵. Tjenestemandsanstættelse fremmer ikke trivsel i kirken og »må omgående stoppes«. Hvis menighederne fortsat ønsker biskopper og stiftsøvrigheder bliver det helt deres egen sag¹⁶.

Ved behandlingen af 2 lovforslag, om bispevalg og om nogle justeringer ved menighedsrådsvalg, udtalte dog FP's ordfører, den ovennævnte holdning tiltrods, at her var tale om reelle problemer, som partiet gerne så løst eller kunne gå ind for¹⁷.

Venstre vedtog sit nye program. Det fulgte stort set oplægget (1979 155), dog vedtoges 2 ændringer: Menighedsrådene bør »tillægges større beføjelser og den kirkelige administration forenkles og moderniseres«; som et middel til at udjævne forskelle i kirkeskat nævnes større støtte fra staten til »restaureringsopgaver af national/kulturel art«¹⁸. Det afgørende nye om kirken var den udtalte forståelse, såvel for de tyndt befolkede områder, som for de nye og voksende byområder, hvor der ved planlægning bør tages hensyn til kirkebyggeri og oprettelse af nye præsteembeder, så folkekirken kan løse »sine forkyndelses- og undervisningsopgaver« (jfr. 1977 179).

Egon Jensen vakte undren ved offentligt at korrekse biskop Henrik Christiansen for i en slags hyrdebrev at have blandet sig i samfunds-spørgsmål. KD tog ministeren i skole: Han begår »mildt sagt et groft brud... vi tror gerne af uvidenhed« på reglen om, at han ikke råder for kirkens indre liv; at blande sig i en biskops åndelige vejledning i stiftet »ligger på grænsen af grundlovsbrud«¹⁹.

Snart efter engagerede ministeren sig prompte i en lidt tilfældigt rejst sag om præsters pligt til i *kirkebønnen* at bede for dronningen. Sagens følger syntes en overgang ret uoverskuelige. Ville en socialdemokratisk minister, der sagde at præster har at følge kirkens regler eller gå, tvinge SF'er Margrete Auken bort, fordi hun af teologiske grunde ikke mente at kunne bede for kongefamilien. Ministeren fik politisk støtte (Burgdorf, KF KD 7/7), og grundtvigsk-tidehvervske advarede mod at gøre kirkebønnen til en politisk tilkendegivelse (Arendt KD 4/9), ja hyldede EJ fordi han tør stå fast og »slå i bordet for en forvirret folkekirkepræst og sige, at lov er lov og derfor skal lov da så sandelig holdes« (Riemann DKt 292). Andre undrede sig over, at just her skulle forskrifterne følges, at her drejede det sig ikke om samvittighedsfrihed. – Det at bede for dronningen og hendes hus er langt mere en politisk handling end at bede for folk og fædreland, skrev højskoleforstander Niels Højlund, for da tager man i bønnen

stilling til politiske problemer og det bør den ikke misbruges til. Han vidste, at præster ikke kan forvalte ritualerne efter forgodtbefindende, men så lad os få en debat om hele kirkens forhold til det til enhver tid givne samfund, så ingen præst »i desperation over en total sammen-smeltning mellem kirke og reaktion ... tvinges til at forlade« den folkekirke, vi holder af (Pol 26/8).

Københavns biskop fik pålagt opgaven at følge sagen op. Ole Bertelsen svarede siden ministeren, at han fandt Margrete Aukens praksis akceptabel, om ikke ideel; den skyldtes ikke politiske, men teologiske overvejelser om kirkens nødvendige åbenhed for alle og rent faktisk nægtede hun ikke at bede for dronningen, denne var indbefattet i hendes bøn for folk og fædreland, ligesom MA principielt var mod præstelig selvtægt ved ritualerne på menighedens bekostning. Bispens selv, at liturgisk frihed, indrømmet præsterne, ikke kan begrænses af et ubetinget krav om at statsoverhovedet nævnes »på et område, hvor det bør være utænkeligt at anvende tvangsmidler« (KD 17/8, KiInf 50). Ole Bertelsen sagde siden: »Skal der ske mere i sagen, drejer den sig ... om den biskoppelige tilsynsmyndighed« (WA 21/12).

Sagen var startet af Erhardt Jacobsen, som klagede over at en EF-modstander var radioprædikant lige op til EF-valget, og over at hun ikke bad for kongefamilien (KD 5/6). »Man må skik følge eller land fly«, sagde Egon Jensen, »dronningen er folkekirken øverste myndighed« (BeT 8/6, KD 9/6). Uden at gå ind på det håbløst forældede cirkulære fra 1972, svarede han i Folketinget: »Præsterne skal slutte deres prædiken med bøn for dronningen og det kongelige hus«, ingen præst behøver at være i tvivl om denne obligatoriske bestemmelse, der ikke kan erstattes af noget andet (Ft 13/6 12606).

Ministeren som Præsteforeningens formand, den sidste helt personligt, forstod ikke, at her var et samvittighedsspørgsmål. Karen Horsens fortsatte: Det kan jo hvadsomhelst blive, viser erfaringen, men det er uheldigt at anlægge en kritisk-politisk holdning i kirkebønnen. Misforstår folk det, som om kongemagten blåstemles, må præsterne forklare sagens rette kristelige sammenhæng. Iøvrigt mindedes KH ikke, at nogen præst var afskediget i sager om åndelige anliggender på grund af klager, rejst af nogen uden for sognet (KD 9/6, PrfBl 501), og menighedsrådet havde bestemt sig for ikke at tage den sag op (Pol 20/8). Kolleger vidste så, at den bøn var begrundet i apostolske formåninger, og den var menigmands værn mod selvrådighed (KD 11/7, 13/7, PrfBl 689).

KD undrede sig. I forkyndelsen tillades næsten hvilken som helst særmening, »mens man vil fastholde en – i hvert fald for nogle få – politisk begrundet formulering« her (leder 14/6 jfr. 7/9, 29/9, BeT 1/7). Bladet orienterede om præsters praksis og gjorde op: Stort set handler ikke en eneste præst til fulde efter forskrifterne (KD 7/7ff, 18/8). – »Det drejer sig om, om denne kongebøn for kongehuset er så central en sag i den evangelisk-lutherske kirke, at en præst kan afskediges på den«, kolleger bør overveje deres stilling, »hvis sagens udvikling skulle nødvendiggøre det«, skrev frimenighedspræst Niels Thomsen (PrfBl 464 jfr. KD 6/7 og Pol 17/8). Ministeren dyr sig nu for nok for at tvinge præsten, selv om vedkommende frivilligt, og derfor som en samvittigheds-

sag, har lovet at følge kirkens regler, skrev Lindhardt. Ingen skal hældes ud, og bogstaveligheden skal ikke afstives, men mente L det kan ad åre i ro og mag overvejes at tilnærme kirkebønnen til oldkristen og reformatorisk opfattelse og få slettet nogle af de pletter, den fik i enevældens dage (JyPo 10/7 jfr. IMT 718).

Hen ad vejen kom det frem, at departementschef August Roesen efter arveprins Knuds død havde fundet det unødigt med et nyt cirkulære om kirkebønnen (PrfBl 1980 61). Og Roesen gjorde op: »Ingen kirkelig tilsynsmyndighed, hverken biskopper eller ministerium, forlanger eller påser, at der bedes for kongehusets medlemmer med navns nævnelse«, men præsterne har pligt til at bede for »dronningen og det kongelige hus« (KD 11/9 jfr. 31/8).

Ministeren måtte udtrykke utilfredshed med Ole Bertelsens holdning (KD 17/8, 21/8), og dagspressen vidste at andre bisper var uenige med OB, de ville dog ikke udtale sig om en konkret sag fra et andet stift; men om deres erklæringer, indhentet af ministeriet, forlød det, at de var enige om, at der skal bedes for landets dronning eller øverste myndighed, og om at hele kirkebønnens udformning bør overvejes, men hér skal ikke rejses principalsager eller bruges tvangsforanstaltninger (BeT 18/8, KD 28/8ff). Der var også enighed om, at basering på en kgl. anordning ikke stemte med bønnens væsen, og Johs. Horstmann mindede dem om, at ifølge kirkeordinansen af 1539 hører dette til kongens ordinans (PrfBl 690).

I en kommentar hed det: »Løser man officielt præsterne fra at bede specielt for dronningen – ikke som magtperson, men som enhedssymbol – bør man nok samtidig løse dronningen fra pligten til officielt at være folkekirkens overhoved« (Fl. Behrendt WA 24/8). Just i 1979 forlød flere gange, at dronningens medlemskab af folkekirken ikke var noget blot officielt.

Der blev brugt en forside på *dronning Margrethes* krav om »natlig andagt under jorden«. Det drejede sig om en andagt natten til påskedag 1978, ønsket af dronningen, men så sent at den ikke kunne bekendtgøres (EB 31/1, KD 1/2 jfr. BeT 15/4 om den offentlige andagt i 1979). EB kendte også til seancer »med en kreds af åndelige lærere«. Det drejede sig om kollokvier mellem dronningen og teologer på Schackenborg siden 1974 (KD 1/2, WA 23/3, 6/4). Kgl. konfessionarius Chr. Thodberg måtte sige: »Det er af stor betydning folkeligt, at dronningen så ofte markerer, hvor hun står. Bl.a. ved som ganske almindelig kirkegænger at sidde i kirken blandt andre og gå til alters med dem« (KD 6/2).

I et stort interview til De Berlingske ugeblade udtalte dronningen: Der er især sket en hel del for mig siden min far døde. Nu ved jeg noget, som jeg ikke vidste dengang, »har en tro på, ja ... ved, at man ikke er ladt i stikken«, alle er vi Skaberens værk og er i hans hånd. »Det er blevet fuldkommen levende på en hel anden måde, end det var før, hvor det var en teoretisk side af tilværelsen... og nu blev den

pludselig for mig ... en fuldkommen lyslevende virkelighed» (Søndags-BT nr. 14 jfr. BeT 15/4).

Efter en istandsættelse til 18 millioner blev Københavns Domkirke genåbnet (1978 182f), derefter skal orglet forbedres for 4 millioner (KD 19/5), mens Christiansborg Slotskirke siges at være i forfald (KD 14/4, 12/6, 21/5 jfr. BeT 17/6 – også om Rundetårn).

Efter »en dybtgående, bevægende og heftig realitetsdrøftelse« kom arbejdsgruppen om *de kirkelige forhold i København* (1977 184, 1978 183) med sin indstilling. Den drejede sig om besparelser, idet bl.a. spørgsmålet om statsstøtte til de store historiske kirker blev overladt udvalget om folkekirkens økonomi. Ved at 7-8 kirker blev filialkirker, kunne der undværes kirkebetjening. Der kunne også spares præster, dog kun hovedparten af de 12 embeder, der har været »hvilende« i flere år. Men hele udviklingen gør det vigtigt, at der er »et tilstrækkeligt antal præster, som kan påtage sig den nødvendige oplysnings- og undervisningsvirksomhed«, og at der bliver råd til undervisningsinitiativer.

Indstillingen stoppedes af en stigende kritik mod den perspektivløse frontforkortning, der truede folkekirkens fremtid. Alle vidste da, at der skulle spares, men det måtte ske i alle 73 sogne. Foruden statstilskud forudsatte kritikerne, at der kom penge ved at København betalte mindre til landskirkeskatten, og de havde ikke betænkeligheder ved en jævnt stigende kirkeskat (trods 1978 183 og 1979 156).

Arbejdsgruppen havde først efter drøftelser med provsterne tænkt på at tage kirker ud af drift, men opgivet det efter drøftelser med menighedsrådene. Den foreslog da mellemvejen med 7, senere 8, filialkirker, mens 1 kirke blev annekskirke. Der skulle oprettes 4 nye præstestillinger og nedlægges 14, heraf var de 12 »hvilende«, 12 kordegne og 7 organister og kor kunne spares. Ialt sparedes i 1980 ca. 4,5 mill. og i 1987 8,4, og med de faldende dåbstal bliver der med tiden alvorlige økonomiske problemer i Kbh. Arbejdsgruppen veg tilbage for at foreslå en generel beskæring af kirkekorene, men henstillede at der skete en justering efter forholdene, og for at spare diæterne foreslog den, at et begrænset antal menighedsrådsmedlemmer deltager i synene. Der burde så »erhverves bolig til præsterne i de sogne, hvori de er ansatte«.

Den gamle bykerne gik ram forbi, for her var særlige initiativer igang, og det var vigtigt for hele byen, at der forblev muligheder for den slags. I saneringskvartererne møder præsterne nye opgaver, så her burde antallet af præster ikke beskæres, og man kunne overveje medhjælperstillinger med social- og sygeplejemæssig uddannelse.

Efter offentliggørelsen (8/7) taltes om hemmelighedskræmmeri og om at menighedsrådene var holdt udenfor. Det blev benægtet, dette var drøftet og ville blive drøftet med alle implicerede (KD 9/7f), hvad ministeren også forsikrede Folketinget (spørgsmål fra KrF 26/7 12826).

Det er fantastisk så lidt der spares ved et så alvorligt indgreb, lød det (Gunnar Hermansen BeT 31/7). De berørte sogne protesterede: »Det er en diskret måde at aflive en kirke, en menighed, ja et helt sogn på«. Bliver dette en realitet, mister vi alt (KD 21/8, 27/7, 4/9, 10/9, forståelse 16/8, 25/9, 24/10, MrB1 298. Jfr. her 1979 157).

Chefredaktør Bent A. Koch fandt, at væsentlige forhold som de mange navngivelser og den udtalte præstemangel i Kbh. var for lidt belyst. Det var dog klart, at forholdene her burde have en overordnet plads i den kirkelige debat. Hvis de udøbte ikke senere får kontakt med kirken er et kulturskred på vej, »som før eller siden uvægerligt vil få konsekvenser for folkekirken – ikke blot i Kbh.« Koch mente, at arbejdsgruppens svar på udfordringerne var en frontforkortning. Det har man ikke før anset for vejen frem, da gik man den modsatte vej. Idag er hverken Ussingske kirketanker eller gammeldags missionsarbejde vejen, men måske bør Kirkefondet igen koncentrere sig om Kbh. og blive stedet, hvor overvejelserne sker og hvorfra der udgår inspiration (KD 30/7). Sognepræst Erik Norman Svendsen, der 1/1 1980 bliver Kirkefondets generalsekretær, gentog: Det er en fantastisk idé at sammenlægge eller nedlægge sogne, der har fået en rimelig størrelse, at amputere kirkelivet her til trods for de påviste udfordringer. »Sviger folkekirken i København, er dens dage snart talt«. Det er baggrunden for »slaget« om Kbh.s kirker (KD 25/7, 6/9, BeT 22/7, 16/9, Kirkefondets årbog 9).

Indstillingen er »fantasi- og perspektivløs«. Der er ikke grund til at udslette sogne af frygt for højere kirkeskat og flere udmeldelser, situationen kræver ikke lavere serviceniveau, men samordning og intensivering, udtalte distriktsforeningen af menighedsrådsmedlemmer (MrB1 283). Kordegneforeningen var særdeles betænkelig ved det kraftige indhug, mens kordegnestillingen i flere henseender var i støbeskeen (Kordegnes Blad 165). Og præsteforeningen fandt ikke, at den kunne medvirke til den skitserede løsning: De københavnske kirker og præster burde ikke behandles så meget ringere end kirker og præster ude i landet, men »efter nøjagtig de samme principper« (PrfB1 714 jfr. 258). Fra Kirkefondet, som overhovedet ikke var hørt forud, lød det: Forslaget kan på kort sigt løse presserende økonomiske problemer, men det vil »på længere sigt udsulte og underminere kirkelivet i en for en folkekirke truende grad«. Der burde have været brugt fantasi og nytænkning i en samlet plan for hele det københavnske kirkeliv, i stedet for en indskrænkning af sogne og præster. Besparelser kan findes og bør bæres solidarisk af de 73 sogne, mens staten støtter og kirkeskatten om nødvendigt forhøjes (årbog 32, 62).

Da havde arbejdsgruppen taget indstillingen af bordet. Den skulle omstøbes, også under hensyn til betænkningen om sognemedhjælpere, der var på vej (KD 26/10). Forud havde Ole Bertelsen talt om en helt ny strukturmodel, så de berørte sognes selvstændighed opretholdes, ved 2-sogns pastorater. Han fandt, at tanken om at vinde penge til kirkens dåbsundervisning næsten var blevet overset. En kendsgerning var, at der på længere sigt ikke kan skaffes dækning over den kirkelige ligning uden ændringer: Vi må have indtægterne op og udgifterne ned (KD 11/10 jfr. antydninger BeT 12/7).

Undervejs havde Ole Bertelsen nævnt vanskelighederne med at få *præster til København* – og ved at være præst dér. Der var få ansøgere til de ledige embeder, 3-4 hvert sted, »så en stilling ofte må genopslås, nylig måtte man opslå et ledigt kapellani på Amager fire gange« (BeT 12/7), og Bent A. Koch havde spurgt, om det skyldtes manglende kaldsbevidsthed og pionerånd? (KD 30/7) I hvert fald har København,

og især Vesterbro, mange langtvarigt ledige embeder. En stud. theol. angav som grunde dertil: Ved fakultetet i København læser meget få rigtige københavnere; om pionertjeneste lærer vi intet, men uddannelsen er meget velegnet til at vedligeholde kristendommen (KD 9/8).

Bisperne drøftede fortsat (1979 166) en *praktikordning* for vordende præster, foreløbig tænkte de på en frivillig forsøgsordning i studietiden. Undervejs blev de ikke synderligt opmuntrede af Egon Jensen²⁰. De nedsatte så et permanent udvalg af bisper og pastoralteologiske lærere. Det skal være et kontaktorgan og et forum for drøftelser.

Endnu en anledning til at tage sagen op var givet af studenter og lærere ved pastoralseminariet. Bispernes grunde angav K. C. Holm: En teol. universitetsuddannelse bør fastholdes i videst mulig omfang, men præstemangelen har ført til, at unge nyuddannede ansættes som sognepræster i store sogne. Manglende erfaring og modenhed kan da give anledning til konflikter, eller de mange opgaver kan tidligt tvinge unge præster ud i en farlig rutine. Og præsterne står i en anderledes stilling; tidligere tiders respekt for embedet gav unge præster en vis beskyttelse, idag færdes de som »ganske almindelige mennesker«, og i en tilspidset situation kan en ung præst stå nok så hjælpeløs. Samtidig har tidens optagethed af livsspørgsmål ført til, at folk uden nær tilknytning til gudstjeneste og menighedsliv bliver præster. Det er absolut ikke kun noget negativt, men bør føre til, at den del af uddannelsen, der direkte sigter på præstegerningen, styrkes.

Bisperne var nået frem til, 1) at der indføres en obligatorisk praktiktjeneste, og en placering mellem studietid og præstegerning var bedst. Da det ikke var gennemførligt, måtte den placeres i studietiden – foreløbig og forsøgsvist i nær tilknytning til pastoralseminariet; 2) at der, uanset faren for misforståelse for forsøg på at ville fastlåse præsterollen, skulle udarbejdes en pjece, beregnet for alle der forbereder sig på at blive præster – og 3) Præstehøjskolen bør oprette særlige kursus for unge præster med mindre end 5 års præstegerning bag sig (KD 8/8 jfr. KD 5/1f, 3/3, 28/4, 4/5, 16/6, 3/8). Pastoralseminariets rektor, Gerhard Pedersen nævnte som muligheder i en endelig ordning, enten et års hjælpepræstetjeneste eller et turnusår uden ordination (BeT 9/6 jfr. Diderichsen i Haderslev Stiftsbog 55).

Uanset at bisperne erkendte, at *præstemangelen* stadig var en realitet (1979 157), var de som andre imod, at loven om særuddannelsen forlænges ud over 1981. Vist har den givet udmærkede præster, sagde biskop Holm, men vi må hellere leve med en vis præstemangel end med folk med for svage kvalifikationer²¹.

Så trådte omsider en *hjelpepræsteordning* i kraft, og ret så mange hel- eller deltidsstillinger blev opslået, og en del besattes efterhånden (PrfBl 254 jfr. her 1979 158). Præsteforeningen fik et andet ønske opfyldt, at *provstestillinger* opslås internt, indenfor provstiet²². Foreningen virker for, at de meget store *hospitaller* får deres egne faste præster (PrfBl 260). Bisper har sikret, at først sygehuset i Ålborg,

siden det i Odense har fået fast præst. Stillingerne er knyttet til embeder i sogne, der ellers var blevet nedlagt (Fyns Stiftsbog).

Spørgsmålet om præsters adgang til et sygehus' patient-kartotek, noget som letter deres besøg dér, blev en principalsag. Med dags varsel lukkede Sønderborg sygehus af for præsterne, som fandt det uacceptabelt at en eller få klager skulle få den konsekvens. Mens bisperne involverede sig i sagen, mente amtsrådet, at det måtte forhøre sig i indenrigsministeriet, før det traf en afgørelse²³.

Præster sundede sig endnu på lejeforhøjelserne af deres *tjenesteboliger*. Det spørgsmål fandt præsteforeningen ikke helt problemløst afgjort (PrfB1 280 jfr. her 1979 158), men så måtte den tage fat på for »dårligt vedligeholdte boliger og urimeligt arbejdskrævende haver« (PrfB1 252). De stigende oliepriser førte til noget af et oprør mod boligpligten. Den forsvarede mange, også Præsteforeningens bestyrelse, som ønskede en bolig for hver præst. Mens olien stadig blev dyrere intensiverede bestyrelsen, holdt vel til, sit arbejde og der var eller kom forståelse i kirkeministeriet, ikke i finansministeriet, og Karen Horsens gjorde op: Hvis varmeproblemet ikke løses, umuliggøres boligpligten²⁴.

Uden megen omtale afskedigedes i januar Venø-præsten Paul Paulsen, der havde været suspenderet siden september 1977 (KD 9/1 jfr. her 1978 188). Men i juli kom der meget skrivi, da menighedsrådene i Hune og Blokhush klagede over deres præst, Tom Møller Jensen. Han fordrede højlydt at få en vurdering af, hvilken livsstil der kan kræves af en præst, mens han besværede sig over sin biskop. Denne, Henrik Christiansen prøvede vel først at mægle, for sidst at ønske en provsteretsundersøgelse. Det gik ministeriet omsider med til, og for åbne døre indledtes den midt i november under stor opmærksomhed²⁵.

En af Egon Jensens sidste ministerafgørelser var udnævnelsen af kontorchef Maria Topp til departementschef efter August Roesen. Efter folketingsvalget fik Jørgen Peder Hansen igen kirkeministeriet ved siden af Grønlandsministeriet. Regeringen bebudede ændringer i bispevalgloven (Trontalens skr. del Ft 6/11 29). Det havde nok et bispevalg også tilskyndet til²⁶.

Hele valgproceduren blev som lovet fremskyndet, da der skulle vælges *ny biskop i Århus* (1979 154). Mod sædvane var de grundtvigske tidligt klar med deres kandidat, seminarirektor Herluf Eriksen (1979 164), og han blev opstillet af 973 stillere. Forsøg på at få én fælles modkandidat (AAS 25/1, 1/3, KD 8/2) mislykkedes. Det var

højkirkelige og nogle missionsfolk slet ikke indstillet på, Jørgen Glenthøj var det eneste virkelige alternativ, han ville »stå fast på kirkens gamle grund«. Han opnåede 145 stillere.

Yderligere opstilledes dr. theol. Poul Henning Jørgensen, provst Per Aagaard og sognepræst Helge Lundblad, af de 3 havde den sidste flest stillere, 271. Ingen af dem trak sig tilbage. Valgkampen blev kort og hektisk. Flere kandidater talte på møder rundt om, mens de fleste af dem forsagede et fælles valgmode (AAsT 17/2, 22/2, 28/2). Der var trængsel på midten, bortset fra Glenthøj kaldtes kandidaterne tværkirkelige eller omtaltes som opstillet på bredt grundlag; anbefalere næp-pedes om, hvem der havde det bredeste grundlag²⁷. Lundblad formelig markedsførtes, han stod for »kirkelig fornyelse«, kunne fremme »en helt ny linie i det danske bispekollegium« (AAsT 14/2, 18/2, KD an-noncer 15/2).

Udfaldet blev, at Herluf Eriksen fik 1336 ud af 2509 stemmer og udnævntes. Glenthøj fik 130, P. H. Jørgensen 136, Aagaard 340 og Lundblad 543 stemmer. Ivrige tilhængere af den sidste mente så, at resultatet skyldtes en slags sammensværgelse²⁸.

I november meddelte kirkeministeriet datoerne for de kommende 3 bispevielser i 1980. Belært af erfaringerne var man allerede i august fremme med de første kandidater.

Sidst på året gav *biskop Ole Bertelsen* udtryk for, at han var ved at være træt af passiviteten i bispernes kreds:

De grundtvigske undervurderer ofte den betydning de frie kirkelige organisationer har haft og stadig har, som fødelinier til gudstjenesten og som bærere af frugtbare fællesska-ber, sagde OB vel mere generelt. Overfor det største kirkelige problem, som også er et stort folkeligt problem, de faldende dåbstal, betonedes OB, at for ham var en efterføl-gende dåbsoplæring ligeså selvfølgelig som barnedåben. For denne har ikke blot foræl-drene, men også hele menigheden ansvar: »Man bliver jo ikke bare døbt ind i et serviceapparat eller en rammeordning. Man bliver døbt ind i et trossamfund og et kirkesamfund«. Tillige er der en kløft mellem en stor del af folkekirks medlemmer og gudstjenesten og forkyndelsen i snævrere forstand. Den tavse meddelelse, som udgår fra folkekirken som institution, anså OB for »helt utilstrækkelig«.

Han mente, at der var et stort behov for »et tværkirkeligt debatforum, som kunne gøre det muligt for folkekirken »grundigt og begavet« at beskæftige sig med fælles problemer og opgaver. Det er ikke Folketingets opgave«. Folkekirken »understøttes« af, men drives ikke af staten sådan som postvæsenet eller DSB, og »trods al smidighed, elskværdighed og forståelse er der altid i et administrativt apparat indbygget en vis horisontløshed i forhold til dynamikken i kirken«. Bag ønsket om et debatforum lå ikke mindst ønsket om at løse det problem, der hedder bispemødet.

OB nævnte kirkens forhold til de homoseksuelle som eksempel på, hvordan den forsamling fungerer²⁹. Der var ofte frugtbare samtaler og et meget betydende broderligt

fællesskab, »og vi har virkelig kunnet sætte noget i gang fx inden for kirkelig undervisning og på det praktisk-teologiske felt«, men sluttede OB, jeg er kommet til den opfattelse, at hvis en eller flere bisper synes, at der bør gøres noget ved bestemte ting, så bør de »ikke lade sig lamme af den øvrige bispeforsamling. Ja, dette hér er et selvopgør. Og måske må man være rede til at lade det blive tindrende klart – klarere end det er i øjeblikket – når der er uenighed blandt biskopperne« (WA 21/12 jfr. OB i DMS' årbog 12 og her 1979 166).

Om det (selv)opgør forblev der tavshed, endog i KD.

III. Indenfor rammerne

1. Debatten om *de nye ritualforslag* (1979 167) kom sent i gang; først stod højrefløjens indsigelse alene³⁰, men provsterne i Ribe stift hjalp den på gled. De var enige om at ønske kommende bisper indsat, ikke indviet. Domprovst Povl Kiilerich begrundede det overfor liturgikommisionen: Bispevielse forstået som »en ny ordination, der skulle forlene embedsindehaveren med funktioner og myndighed udover, hvad ethvert prædikeembede har, anså man for uevangelisk«, og en lignende opfattelse mente man at finde i betænkningen. Det drejede sig ikke blot om ordet »indsættelse«, men især om at det fremgik af hele handlingen, at her sker »indsættelse i et præsteembede, hvortil der knyttes særlige opgaver af administrativ art« (KD 21/8 KiInf 48). Bisperne fik henvendelsen og var, efter det oplyste, ikke for sådan indsættelse, men som kommissionen for at bevare bispeordinationen³¹.

Nu kom indsigelserne. Kirkeligt Forbund udtalte: Vi ønsker »ikke bare en række administrerende kontorchefer i spidsen for vore stifter, men virkelige kirkeledere« (KD 28/9). Indre Mission ser meget alvorligt på det forsøg på at ombryde bispestillingen, skrev den nye formand, pastor Ørum Jørgensen; en sådan reduktion af embedets betydning svarer måske til det grundtvigsk-tidehvervske syn, men et sådant forlangende op til bispevalget er en kirkepolitisk udfordring af dimensioner. Det kan kun svække det kirkelige fællesskab og fremme den polarisering, som er et onde³².

Domprovst Immanuel Felter måtte spørge, om kommissionen ikke – bevidst eller ubevidst – var endt i en demokratisering eller afsakralisering af det kirkelige embede, der ville isolere den danske kirke? Det var yderst betænkeligt at afskaffe den biskoppelige overdragelse af embedet til ordinanden; bispeembedet blev nedvurderet og reduceret, særligt det egentlige, hyrdefunktionen, hvor han som hyrde for stiftet på fællesskabets vegne ordinerer, visiterer, våger over forkyndelse og

sakramentforvaltning og indvier kirker. Radikale ændringer fandt Felter ikke blot upåkrævede, men skadelige. Hvad der var behov for var lempelige revisioner, mest af sproglig art, og her var kommissionen endt med noget blegt og farveløst (PrfB1 761).

Felter måtte også dybt beklage, hvis det blev almindeligt, at ordinationer flyttes fra domkirkerne. Det vil være et af mange tegn på voksende independentisme, at hvert sogn har nok i sig selv og fornægter fællesskabet. Stiftet får da ikke sit centrum i de stiftsbegivenheder, der foregår i domkirken. Og bispevielser flyttet ud i de pågældende stifter – sådan som det skete første gang i Århus³³ – var også langt mere skæbnesvangert nu end før, »på grund af den voksende independentisme, som undergraver fællesskabet, ikke blot indenfor det enkelte stift, men også på landsplan« (PrfB1 765, 767).

7 unge præster fandt gudstjenestens kollekter både samfundsbevarende og uevangeliske, men de blev taget i skole.

De berettede om egne og andres kvaler ved at bruge bønnerne, for 1) sproget er forældet og uforståeligt, 2) menneskesynet er ensidigt undertrykkende og sløvende, mens gudbilledligheden slet ikke forekommer og kun undtagelsesvist anes en skabelses-tro med glæde og taknemlighed over livet, 3) de er præget af det feudalsystem, hvori de blev til og kan indirekte legitimere samfundet og 4) de er »uforenelige med, hvad vi opfatter som evangelisk« (PrfB1 633 KD 15/11).

Der blev svaret, at de 7 var uvidende om den prisværdige 1953-oversættelse, og at Veit Dietrichs kollekter er noget af det mest evangeliske i gudstjenesten (Brandt-Pedersen PrfB1 695 jfr. 750), at de bar præg af deres tilblivelsestid betød ikke en stillingtagen til noget samfundssystem (PrfB1 697), værst var at de 7 havde skrevet, at forsoningen havde en altfor stor plads, det drejede sig altså om det bibelske indhold, svarede højrefløjen (KD 15/11 KiInf 75); »syndsbegrebet er svagt« hos dem (Riemann DKt 559).

Når kollekterne »læses og høres idag, kan de have en bestemt utilsigtet funktion«, men bag uenigheden ligger nok »en fundamental uenighed om menneskesyn og om teologi«, svarede de 7 (PrfB1 834, støtte 869). Når præster ikke føler noget problem her er det fordi de kan identificere sig teologisk og sociologisk med bønnerne, da deres miljøbaggrund er præget af småborgerskabets førkapitalistiske sociologiske struktur, lød en dom (Kaj Bollmann PrfB1 1980 127).

2. I Ålborg Stift blev der dannet organer for *kirkelig undervisning*. Det besluttedes på et helt overtegnat week-endmøde at nedsætte et repræsentantskab (1 lægmand og 1 præst for hvert provsti), der skal vælge bestyrelse og arbejdsgrupper, de sidste skal bl.a. arbejde med børnegudstjenester, undervisning på forskellige alderstrin og konfirmandundervisningen. Derefter anmodes landemodet (1979 note 30!) om at vælge 2 provster og 2 fra provstiudvalgene, så »den kirkelige

undervisning placeres i officielt kirkeligt regie«, sagde biskop Henrik Christiansen. Der sigtes mod at give et systematisk tilbud om undervisning, en konsekvens af arbejdet i bispernes udvalg³⁴.

Dette, »Biskop Johs. W. Jacobsen-udvalget«, kom i samarbejde med »Løgumklostergruppen« (1979 164f) igang med udgivelsen af sit materiale, 13 hefter og arbejds materiale, ark om 96 emner. Her skrev 14 folkekirke-præster fra forskelligt hold for voksne, der har med børn i forskolealderen at gøre, og »som ønsker at få tænkt igennem, hvordan man kan tale med børn om livet og den kristne tro«, »fordi dåbsoplæringen ligeså meget gælder den voksne selv som barnet« (redaktøren Karen Lundblad). – »Endelig en udstrakt hånd fra folkekirken til dens yngste medlemmer«, skrev pastor Inger Grønbæk, for »enhver, som har beskæftiget sig med kirkelig undervisning, véd, hvor stort savnet har været af et undervisningsmateriale, der på een gang er lødigt, pædagogisk og inspirerende« (PrfB1 833). Udvalget havde haft vanskeligheder med at få det financieret og talte om lån i stiftsfondene eller pengeinstitutter. Prisen blev ganske høj (KD 26/1 20/2, MrB1 særnummer, PrfB1 699, 870).

Herudover arbejder Evangelisk Pædagogisk Samvirke med en rammeplan for en læseplan for kirkeligt børne- og ungdomsarbejde, et arbejde der forestås af lærer Karen Lundblad, der har søgt orlov i 2 år (1979 165). I gang er også udvalget om »Børn og Kirke«, nedsat af en række børne- og ungdomsorganisationer, hvor Henrik Christiansen er med (KD 16/1, 11/4, her 1979 166), og KFUM og K fortsætter udgivelsen af sit projekt, på det sidste kritiseret for »sjusk og hastværk« (Søren Lodberg Hvas KD 1/11, her 1979 165).

»Menighedsrådsforeningen« nedsatte et undervisningsudvalg og det tog ved et spørgeskema fat på at få klargjort, hvad der findes af kirkelig undervisning (MrB1 8, 16, 136). Nogle præster nægtede at svare eller protesterede, da et menighedsråd ikke har »noget som helst ansvar for kristendomsundervisningen i sognet udover den betydningsfulde at sørge for rammerne« for den undervisning der sker ved gudstjenesten og i konfirmandstuen (bl.a. MrB1 114, 151, DKt 110, 118). Men udvalget ønskede et konstruktivt samarbejde mellem præster og menighedsråd om »en udbygning af den kirkelige undervisning«, og beskæftigede sig foreløbig med konfirmandundervisningen³⁵ og drøftelse af U-90s tavshed om kristendommen (MrB1 særnr., 251, 294).

Kirkeministeriet har »indstiftet et menighedsrådsembede i folkekir-

ken« hed det i en kommentar til et svar fra ministeriet om en strid i et sogn, hvor menighedsrådet udgav kirkebladet, og hvori der polemiseredes mod præsten. Ja, »folkekirkens identitet med den evangelisk-lutherske kirke er opgivet«, for dér er alle ifølge skrift og bekendelse »undergivet ordets embede som det, der er overordnet alle i menigheden«, skrev pastor Johs. Horstmann³⁶.

Simon Thorup berettede om erfaringer som præst på Nørrebro i København i 6 år: Han havde døbt 132 børn, ved senere besøg var han kun budt indenfor i 10 hjem og mødte ikke alle de steder ønsket om at tale om dåb og kristendom. Indbydelser sendt dåbsforældrene til børne- og familiegudstjenester var kun benyttet af 1 mor, og ingen efterkom indbydelser til voksenundervisning. Dette fik ikke ST til at holde op, men til at betvivle hvad så mange sagde: Forældrene stiller forventninger til os (MrB1 277). En anden Københavner-præst skrev så: Skal man nævne glæderne ved at være præst, er børne- og familiegudstjenesterne noget af det første, man tænker på (Wienberg MrB1 157).

3. Igen i 1979 udkom der flere prædikensamlinger. Og Politikens Forlag tog fat på at udgive en nybearbejdning af Bibelens kulturhistorie. Professor Gerd Theissen, siden 1978 professor i Ny Testamente i København, udgav »Jesus-overleveringen og dens sociale baggrund«, mens lektor Jens Holger Schjørring blev doktor på »Theologische Gewissensethik und politische Wirklichkeit«, om vennerne Emanuel Hirsch og Eduard Geismar.

Professor K. E. Løgstrup er i gang med et stort værk, Metafysik. 1976 udkom bind I, med sprogfilosofiske betragtninger og i 1978 bind IV, »Skabelse og tilintetgørelse«, religionsfilosofiske betragtninger. – I »Teologiens elendighed« vendte professor Johs. Sløk sig mod forsøget på at genindføre en religiøs livsforståelse: Udfra rationel livsforståelse nødvendiggør intet den tydning, at verden er skabt af Gud. For mennesket er det ikke muligt at finde anden mening i tilværelsen, end den som det selv bringer til veje, der findes ikke noget »før-kulturelt«, noget af kulturen ufordærvet, som kan afsløre livets egentlige mening. I stedet for »rigdommens teologi« sætter Sløk »elendighedens teologi«, som ser tilværelsens absurditet i øjnene, uden »at fremsætte almengyldige positive udsagn om Gud, at give en begrundelse for dem og argumentere udfra dem«. I elendigheden, »hvor lidenskab er det altbestemmende faktum i mennesket«, er enhver henvist til forkyndelsen og må enten afvise eller antage den som Guds tale. Forkyndelsen forklarer ikke elendigheden, »forandrer den heller ikke, bringer ikke

trøst eller rationalitet. Den forkynder tværtimod, at det er menneskets af Gud givne vilkår at befinde sig i den situation – og derved tilintetgør den alle problemer« (jfr. BeT 14/10).

Hvis kristendommen kun handler om sjælenes frelse og slet ikke om en god måde at behandle den ydre verden på, og om en god måde at leve på modsat en dårlig, er den umærkeligt blevet en udmærket støtte for udnyttelse, rentabilitet og profit, indvendte domprovst Ole Jensen, som ikke fandt tilværelsen absurd, for den er fuld af pragt, og »vi ved i grunden udmærket, hvad der fremmer liv og hvad der hæmmer liv«, og i Jesu forkyndelse »finder vi overalt en forskel sat mellem livets ødelæggelse og livets fremme«³⁷.

4. *Den karismatiske bevægelse* vakte fremdeles opmærksomhed (1979 179). Det skyldtes først helbredelsesmøder og -gudstjenester i Sønderborg, hvor det iøvrigt kom til brud mellem pastor Stig Christensen og den indkaldte Ken Newton om brugen af en bestemt form for helbredelse³⁸.

Dernæst henvendte i august menighedsrådsflertallet i Ålholm sogn i København sig til biskoppen, mindre fordi der var splittelse i menigheden, hvor pastor Lars Bekker-Jensen (1979 180) samlede folk fra andre sogne og fra 6 kollektiver i sognet, og mere fordi BJs kone var forsvundet, uden at han kunne sige, hvor hun var. Det fandt EB snart ud af, mens BJ efterhånden oplyste, at han ville finde en ordening mht. Lone Eriksen, »et åndeligt og profetisk kraftcenter« i sognet, som ikke vil volde forargelse (KD 17/8). Karismatiske kolleger fulgte med stigende uro forholdene i Ålholm, snart så 7 fra forskellige kirkesamfund sig nødt til offentligt at meddele, at udviklingen dér ikke var en nødvendig konsekvens af fornyelsen. De havde gennem 1 år internt advaret BJ mod at tilsidesætte familielivet for arbejdet i menigheden. Nu skrev de: Vi har været vidne til Jesu helbredende gerning, uden dog at udelukke lægernes tjeneste. Vi har oplevet den profetiske nåde i tjeneste i vore kredse, men erkender nødvendigheden af at prøve profetien. Den skal ikke styre en kreds eller fratage troende deres personlige ansvar. Den er underordnet bibelen og kirkens lære, og den profeterende er underordnet menighedens leder (KD 17/8, 20/8 jfr. 7/9, EB 3/9).

Siden lovede 8 karismatiske folkekirkepræster bisperne at påse, at der ikke sker afsporinger eller vildfarelse i den åndelige fornyelse. De måtte tage klar afstand fra, hvad der var sket i Ålholm. Lone Eriksens profetiske tjeneste anså de for falsk, den rummede sygelige træk. »Intet menneske har ret til at trænge sig ind mellem mand og hustru,

heller ikke under påberåbelse af »åbenbaringer fra gud««. De mente at BJ havde undergivet sig Lone Eriksens forestillingsverden, så han havde givet sjælesørgerisk vejledning i strid med Guds ord og Kristi bud (KD 19/9).

Imens havde Ole Bertelsen gentagne møder og samtaler med præst som menighedsråd, hvoraf 8 medlemmer meddelte, at de ikke længere ønskede BJ som præst, de var betænkelige ved hans forkyndelse og ved at han skulle undervise konfirmander³⁹.

5. For *Indre Mission* blev året ret så dramatisk. Hovedbestyrelsen havde afsat formanden for IM-samfundet i Herning, og hele bestyrelsen dér gik, mens hovedbestyrelsen afviste at have optrådt næsten diktatorisk. Siden indbød det lokale IM-samfund Herning-kredsens samfund til møde, for at drøfte om hovedbestyrelsen burde være folkevalgt og andre konfliktpunkter. Der fremkom barsk kritik af formanden, Kr. Friis og af hovedbestyrelsen, med sin lukkede linie ude af trit med IM rundt om; den må forstå, at den ikke er absolut herre over bevægelsen, hed det. Ved en afstemning var 76 for at hovedbestyrelsen folkevælges, 26 var imod og 30 stemte blankt.

Friis tillagde ikke mødet »den helt store betydning«; indbyderne havde nok ønsket at drøfte IMs fremtid, men især at gøre op med hovedbestyrelsen og ham selv, altså med fortiden, og de indbudte var indirekte kommet til at støtte indbyderne (KD 27/2). Friis anklagede, ret truende, KD for ikke at være en saglig nyhedsformidler. IMT måtte bringe et dementi heraf, som Friis kommenterede: Vist havde KD bragt saglig nyhedsformidling om IM og KFUM og K, det var blot hvad man kunne forvente; men KD har yderligere, og det »har faldet os for brystet... bestandig også... lagt sin egen holdning til sagen for dagen« (IMT 25/3 244).

Få dage efter, på trods af udtalelser om at han forblev som formand til han om et par år blev 70 (JyPo 20/3), meddelte KD, at Friis gik af som formand og afløstes af sognepræst John Ørum Jørgensen. Afgangen skyldtes ikke pres fra hovedbestyrelsen, eller fra trufne beslutninger, men, hvis der skal tales om pres, »så er det udelukkende presset fra aviserne, hele tiden at blive angrebet, overskrifterne igen og igen«, sagde Friis (KD 29/3f, IMT 365, 375, 447). Den nye formand udtalte, at IMs kurs bliver uændret, presset »udefra« har bundet bestyrelsen sammen, og at der ikke bliver tale om bestyrelsesvalg, i hvert fald ikke foreløbig, det var arbejdsro der var behov for (KD 31/3, BeT 30/3). Og på IMs årsmøde var det Ørum Jørgensen magtpåliggende at sige, hvad IM er for, ligesom han ikke øgede afstanden til KFUM og K.

Men IM havde lagt ud med sit eget landsomfattende ungdomsarbejde, og det kunne give spændinger rundt om.

Formanden for Herning IM blev afsat, fordi der i missionshuset havde været karismatiske forkyndere, og hele bestyrelsen gik, for den havde været enig om linien med at give oplysning om moderne religiøse rørrelser, mens hovedbestyrelsen havde udtalt, at den ikke var tilfreds med alle talere og havde pillet nogle ud. Denne dementerede, at den havde krævet hånd- og halsret over missionshuset, og sagde at striden skyldtes lokal uenighed (KD 21/12 78, 28/2, 16/3f, ny bestyrelse KD 10/4).

IM-samfundene i Lind og Ikast indkaldte, udenom den demokratisk valgte kredsbestyrelse, kredsens samfund til drøftelse af IMs forhold (KD 20/2). Her afviste kritikerne beskyldninger fra Friis om, at de ikke var venner af IM. Formanden for IM i Ikast, gårdejer Frands Jørgen Dahl sagde, at det var nemmere at tie end at sige til Friis: Vil Du ikke godt overveje, om der måske kunne være andre end dig, der har ret? Hovedbestyrelsen er ude af trit med IM rundt om, fandt pastor Ingvar Hougaard. Pastor Brogaard Andersen, tidl. hovedbestyrelsesmedlem (1973 292f), nævnte som en mulighed, »at vi, der nok må siges at have det bedste forhold til de IM-folk, vi bor imellem... finder sammen i en frigørelse i midten af vor kirke til en bevægelse, der holder af vor folkekirke«; vi er ikke oprørsfolk, men vil ikke spærres inde af ortodoksiens kolde ånd, hverken af IMs bestyrelse eller Tidehverv. Vi har brug for åbenhed og ikke lukkethed. Hvad er det for en ånd, der har sendt mistænkelighed eller udelukkelse af mennesker ind over os. Og provst Kr. Sommer mente, at der nok er »mange, som drømmer om at danne en folkekirkelig eller bredkirkelig organisation« og appellerede til bestyrelsen om at optø stivnede, tilfrosne vande (KD 26/2 jfr. Gunnar Tøttrup Pol 21/1, KD 14/6).

For historiens skyld vendte Friis tilbage til bruddet med KFUM og K og gik også i rette med KD, hvis behandling af den sag »vi ikke kan være tjent med! KD har... ikke været nogen saglig nyhedsformidler!« Vi er mange, der føler, og flere og flere taler om, at »overfor KD har IM altid uret«. KD stikler stadig til IM og prøver samtidig at hverve IM-venner til at støtte det (IMT 155 jfr. 134 og her 1979 177). I henhold til presseloven bad chefredaktør Gunnar Rytgaard om plads til en berigtigelse og fik det. Han hævdede, at KD måtte orientere ordentligt om en kirkehistorisk begivenhed, at et 100-årigt samarbejde brydes. KD har ikke pustet til ilden og har holdt reportage for sig og kommentarer for sig. Tillige havde Friis fået en særforplejning, som næsten ingen andre. Denne tilføjede så, at hans indsigelse skyldtes, at bladet også bestandig havde fremført sin egen holdning, men mente at forholdet IM-KD imellem var mildnet med den dialog (IMT 243ff).

Udspurgt om han var due eller høg, svarede Ørum Jørgensen som ny formand: Nogle steder due, andre høg. Han fandt at splittelsen i folkekirken var begyndt med de kvdl. præster, og her havde han ord for at være neutral, dog var han bedst tilpas blandt mandlige kolleger (Aktuelt 1/4). Om karismatikerne sagde han, at bevægelsens konfessionsløshed har skabt store problemer for IM, missionsfolk er blevet gendøbt, og det kan vi med vor evangelisk-lutherske arv ikke tage let på (KD 31/3 jfr. 7/5).

På årsmødet fremhævede ØJ, at IM ikke er en protestbevægelse, men »for noget«, enkelt udtrykt for de 3 trosartikler i hele deres pålydende. Han beklagede KFUM og Ks rammeplan⁴⁰, og sagde til karismatikerne, at Helligånden ikke ynder at være i rampelyset, men at kaste lys over noget, den afslører syndere og herliggør Frelseren. Menighedsfakultetet⁴¹ gør et sobert og dygtigt teologisk arbejde, stadig flere søger undervis-

ning der, sagde ØJ og glædede sig over, at ca. 6.000 af IMs venner støttede det (1978 204), KFUM og K ville selv frihed og den måtte IM da unde dem, at tale om brud var for stærkt, det var snarere en »fristilling« parterne imellem, lokalt kunne samarbejdet fortsætte. ØJ sluttede: Vi ønsker at virke med i folkekirken, at kalde mennesker på knæ for frelser og ind i samfund. Her var der grund til glæde over IMs ungdomsarbejde, IMU, og over alle de unge, der var med (IMT 611 jfr. 589, KD 14/6).

De krasse ord kom pastor Oluf E. Paaske med: IM må fastholde, at Bibelen er Guds ord i enestående forstand, både GT og NT. Dele er vel ikke Guds ord til os idag, men var det i svundne tider, eller vil en gang komme til at sige os meget fra Gud, »men for os at se er langt det meste i vor bibel ting, der har evig gyldighed, og det gælder både loven og evangeliet«⁴². Lad så være, at »nogle af os i IM er engageret politisk, andre kulturelt, andre pædagogisk, andre – desværre ikke ret mange – kunstnerisk«, det er kun sekundært, det afledte i forhold til det primære, det absolutte, som IM drejer sig om. Sjældent har vor kirke vel »været så rig på vranglærere som idag«, fortsatte OEP, og »det siges« idag ikke at være sjældent at præster fører direkte falsk lære og bringer fornægtelse fra prædikestolen. Derfor må vi sige med smerte: »Vi kan således ikke mere ubetinget råde IMs venner til at gå i deres sognekirke om søndagen«, de skal ikke tro enhver ånd, men prøve ånderne⁴³.

KFUM og Ks fællesbestyrelse manede til »arbejdsro og sammenhold« (lederbladet nr. 1 og 4), men udgav dog en hvidbog om 10 års knirkende samarbejde med IM. Arbejdet for et ekstraordinært landsmøde (1979 179) fortsatte, det var 67 foreninger, især i Jylland og på Bornholm, for, men der skulle 15% eller 75 foreninger til at foranledige det. De 67 ville blive i KFUM og K indtil 1980, de havde så kritik af bibelsyn, teologi og rammeplan og var for en holdningsændring, så samarbejdet med IM kunne genoptages (KD 17/1, 14/2, 30/3, 5/5, 14/5 contra 25/1, 26/2f, 18/10: der var talt om, at KFUM og K revnede). 2 foreninger gik dog ud og blev til IMU (KD 10/2, 11/4 jfr. 21/4, 1/5, 21/11), mens samarbejdet mellem IM og KFUM og K trivedes vel i et par større jyske byer (KD 30/3, 5/5, 21/9).

IM stillede sig afventende i håb om en holdningsændring ved et evt. delegertmøde (KD 20/1). Men IM må snarest have sit eget ungdomsarbejde, inden vi taber flere unge, sagde en missionær (KD 3/3 jfr. 4/1), og 27-28/3 foreslog bestyrelsen, at IM og KFUM og K etablerede et samtaleudvalg, »et informationsforum«, samtidig nedsatte det et landsudvalg til at støtte bestående og nye ungdomsgrupper, der kaldte sig IMs unge. Arbejdet her skulle være i overensstemmelse med IMs love og altid være en del af IMs samfundsarbejde (IMT 367, 857, 974ff, KD 18/9, leder 24/9). I dets organ Ungdomsnyt, en udvidelse af IMTs ungdomssider, blev målsætningen angivet således: »Vi vil ... pege på denne Jesus, der blev korsfæstet for vore synder – men det er også det eneste, vi vil i IMU. Vi har ingen sideordnede eller underordnede formål. Det er *målet* – at forkynde hele Guds frelsesplan, men også kun det! Ønsker man således underholdning af en eller anden slags, må man søge andre steder hen« (IMT 875 jfr. KD 21/11: IMU-arbejde 18 steder).

KFUM og K var spændt på den økonomiske udvikling og hvad påskekollekten indbragte, den sidste gav lidt mindre, dog over 400.000 kr., mens der ellers ikke var tegn på nedgang (Lederbladet nr. 3, KD 20/12). IM måtte af flere grunde appellere til vennerne om at give mere, ellers måtte antallet af missionærer reduceres, og gaverne viste sidst på året en meget stor fremgang (IMT 856, 1011 og IMT 1980 195; KD 19/10, 19/12, 21/12).

Sidst på året sprængtes IM-samfundsbestyrelsen i Vinding. Uroen skyldtes, at medlemmer af KFUM og K havde dannet en afdeling af IMU og havde fået de aftner i

missionshuset, som KFUM og K hidtil havde haft. Forgæves søgte IMs formand og generalsekretær at møde (KD 27/11f jfr. 21/11).

6. I *Tidehvern* fortsætter den interne diskussion, og Søren Krarup fortsætter sit opgør med ungdomsvenner, afsporede af politiske ideologier (1979 173).

Tidehvern er blevet til kulturisme, skrev N. C. Lilleør, i sin kamp for familien mod bedrevideende behandlere (1978 211) henter Søren Krarup »endnu bedre bedreviden fra kristendommen, hvor han finder en menneskeopfattelse, som sætter respekt for familien«. Han burde alene bruge politiske våben uden at inddrage metafysiske postulater, der smager af at familien guddommeliggøres. Bruges kristendommen til støtte for et nyt samfunds- og kulturliv, så undertrykkes mennesket nok totalt, men inddrages den som samfundsrelevant medkæmper for udvortes borgerlig frihed, så er menneskesjælen for alvor fredløs, i kirken er evangeliet borte, bortloddet i kulturkampen. Tidehvern har at blive hjemme og holde sig til dagens tekst, for Tidehvern er en prædiken, sluttede L (Thv 3 jfr. 1979 174).

Krarup svarede: Hvis ikke Guds ord relativiserer samfundsanliggenderne, er det ikke muligt at kæmpe på lige fod om deres løsning. Hvis ikke Guds ord sætter verdsligt regimente er spillet straks dømmisk, for i menneskelivet er vi ikke uden videre på lige fod. Vi skal sættes på lige fod, kun sådan punkteres ideologierne og metafysikernes oppustede balloner. Lilleør udtrykker en grundtvigsk metafysik omkring det menneskelige, hvis indhold er en nem sondering mellem det absolutte og det relative, og hvis konsekvens er kristendommens forvandling til system (Thv 35, 82).

I bogen »Den politiske syge« fortsatte Krarup opgøret med tidligere meningsfæller fra »Studenterkredsen«, hvor han en gang havde fundet et sobert og sagligt klima, fri for den af Løgstrup inspirerede positive livsanskuelse. De var siden grebet af den ny-marxisme, der efter ungdomsoprøret gjorde sig gældende, da nazismen ikke var salonfähig. Det skyldtes en misvisning i grundtvigsk-tidehvervsk kristendomsforståelse, sigtelsen gjaldt selve hovedstykket, hvor evangeliet har fortrængt loven. Men hvor man i antinomismens superfromme navn vil fratage evangeliet ordet, kan kristendom og politik ikke adskilles, for evangeliet er i absolut modsætning til enhver religiøs-politisk politik. Kun hvor kristendommen prædiker Gud og menneske, himmel og jord, evangelium og politik, kun der kan politikken fastholdes på det jordiske og relatives plan, alt andet er illusion og sværmeri. »Evangeliets opgave er udelukkende *negativ*! I forhold til politik har kristendommen kun en kritisk funktion« og skitserer slet ikke det rigtige samfund, om et sådant findes.

»Sjældent har så mange, der har påberåbt sig evangelisk-luthersk tradition, forsøgt at misbruge evangeliet til at retfærdiggøre deres politiske syge«, skrev SK og gik i rette især med redaktør Ejvind Larsen og Margrete Auken. Overfor enhver guddommeliggørelse af politik står verdsligt regimente, at leve i det kalder Luther at leve i kald og stand. Derved fastlåses mennesket ikke i dets én gang givne stand, det er jo frit til at slå for sin interesse; men dette er en understregning af det daglige og nære.

Kun hvor sandheden forkyndes som værende udenfor mennesket, kan der være frihed. Og kun den, som tror på arvesynden og som véd, at egentlig kan det ene menneske ikke hjælpe det andet, kan hjælpe andre, for han bilder sig ikke noget ind. Det er

troen på arvesynden, der fører til menneskelig solidaritet, noget helt andet end den bedrevende og patenterede »hjælpsomhed«, der udfoldes i Danmark. For livets og jordens skyld skal evangeliet forkyndes, og dertil hører loven, som sætter synden. (Loven som domsforkyndelse er i klar modsætning til loven forstået som moralsk rettesnor.) At være synder er at være blevet det enkelte ansvarlige menneske, løsrivet fra gruppens eller kollektivets anonymitet.

Berlingske Tidende forsøgte at formidle en samtale. Her indvendte Ejvind Larsen, at han, modsat Krarup, ikke tog Gud til indtægt for sit *personlige skøn* eller politiske holdning. Krarup sagde, at når han angreb ny-marxismen for at holde den til jorden, skyldtes det, at her var vækkelsen sket i de sidste 15 år, optrådte ikke-marxister som ideologer, så ville de møde samme modsigelse (BeT 18/3 jfr. Bettina Heltberg Pol 16/1, Johs. Lauridsen i »Søndag og hverdag«.) – »Det hjælper ikke, at man taler om lov, hvis den tale er lige så indholdstom som talen om evangeliet«, skrev Niels Thomsen, og i sin polemik mod hvad han kalder moralisme afskaffer Krarup loven ligeså grundigt, som han hævder andre gør det. »Luthersk forstået er det nu engang *den samme* lov, der er til som moralsk rettesnor for mennesker, og er til som domsforkyndelse... Så længe SK ikke vil lade loven have indhold, vil lade den have ... med moralen at gøre, så længe er det bagateller, der skiller ham fra de gamle venner« (Fønix 214 jfr. Viggo Mortensen Information 23/1).

7. *Kristeligt Folkeparti* overlevede valget 23/10 med 2,6% af stemmerne, men op mod 1/4 af KrFs stemmer fra 1977 var tabt. Redaktionschef Ravn Olesen bedømte udfaldet: »At i hvert fald KrF søgte at »spille med« på valgets betingelser, medens man hørte meget lidt om partiets mærkesager, har næppe gavnet«⁴⁴. Jens Møller var faldet og var ude af politik, da han på landsmødet havde afgivet formandsposten for partiet, for at hellige sig folketingsarbejdet.

Før valget var KrF, efter SV-regeringens afgang⁴⁵ med i det hurtigt genetablerede Firkløver⁴⁶. Vælgerne pegede blot ikke på dette tænkte alternativ til Anker Jørgensen. KrF søgte ellers at godtgøre, at en stemme på S var en stemme på Thomas Nielsen, der forhindrer hvad der politisk er nødvendigt, derfor var devisen: »Ingen organisation over eller ved siden af Folketinget« (idé-politik 28/9ff.). Partiet havde forsikret, at det i det alternativ var garant, i kulturpolitikken for et kristent livssyn, i socialpolitikken for en midterlinie, hvis andre trak til højre (TV 27-28/9, 24/10), mens det i almen politik ville sikre samarbejdet med S (radioen 25/10).

Da S-regeringen var dannet, sagde KrF, at Firkløveret ikke fortsatte som en fast oppositionsblok (s.st.) og mens de 3 øvrige partier gik imod, undlod KrF snart at stemme – for det stop for ejerlejligheder, som det ellers fandt var »rimeligt« (KD 10/10, idé-politik 16/11). Takket være sin egen nølen kom KrF sidst i december i virkelig knibe og reddede regeringen ved at stemme for dens politik, fordi den var

bedre end intet, og fordi partiet var »bange« – i hvert fald for hele situationen efter et nyt valg⁴⁷.

8. 1979 blev et rekordår for *Folkekirken Nødhjælp*. Langsigtet udviklingsbistand var i 1978 for alvor blevet nødhjælpens dominerende arbejdsområde. Og uden at der blev slået stærkt på katastrofer ude i verden steg indtægterne fra 21,1 mill. i 1978 til 27,5 mill. Pengene kommer især fra et stadigt stigende antal faste givere, hvoraf der nu er ca. 50.000 (NØD nr. 5 og 1980 nr. 2, KD 29/12), mens de principielt bestemte undsigelser af Nødhjælpen ganske hører fortiden til (1970 164, 1969 273).

1. Orientering fra Københavns Statistiske Kontor nr. 56 og nr. 34. Indførelse af befolkningsstatistik på basis af CPR får til følge, at registreringen alene fra Hovedstadsregionen indstilles. – Jfr. her 1979 151.
2. 9,2% af de 7-9 årige i *Københavns Kommune* har forældre med fremmed statsborgerskab, knap halvdelen kommer fra Jugoslavien, Marokko, Tyrkiet og Pakistan; af de 3-6 årige var tallet 12,5% og af de 0-2 årige 15,8%, BeT 11/11, Kirkefondets årbog 18f. Tal angivet dér har Kbhs Stat. Kontor siden korrigeret som her angivet.
3. Stat. Efterretninger A 37. Ikke offentliggjorte tal herfra viser for 1978, at i hele landet havde 4% af de fødte mødre med udenlandsk statsborgerskab. Tal herom vil blive medtaget i næste års statistik, BeT 11/11.
4. Tilnærmet da valgmenighedsmedlemmer ikke betaler kirkeskat, mens en del ikke-medlemmer af folkekirken betaler, fordi de ikke har henvendt sig til skattemyndighederne om fritagelse.
5. Bilagshefte til betænkning over forslag til finanslov 1980, 82.
6. BeT 27/5 jfr. her 1979 162. – Højskoleforstander Poul Erik Søe vurderede de tal: »Det er uden tvivl et stykke virkelighed, Gallup bogfører, når gudstroen i Danmark omtrent er halveret... Forældrene siger, at religion, kristendom, gud, er de vokset fra, men for børn skal det være et stykke virkelighed. Enten er meningsmålingerne det rene tøjleri, eller også er danske forældre holdningsløse vatklumper«. »Det er jo netop for at give barnet valgfriheden, at det skal møde religionerne eller det kristne livssyn i skolerne, siger man. – Det lyder tilforladeligt, men er og bliver falskhed... Nutidens forældre har fået psykologien i stedet for troen... mener, at børn og unge bør *behandles* med religion og kristendom, fordi »det har børn og unge godt af«. De har nemlig godt af det, vi voksne ikke har godt af«. Søe advarede kirken mod at tro, at den lavere kirkegang er dens skyld. »Det fører blot til endnu flere forsøg på at skole til tro«.
7. Folkeskolen 1162. Prof. Thestrup Pedersen skrev: »Det er eminent betydningsfuldt på skolens egne præmisser... at kunne begrunde kristendomsundervisningens berettigelse og nødvendighed for børnenes og skolens egen skyld«. Den slags begrundelser vil dog næppe i det lange løb kunne opretholde faget, de har kun politisk bærekraft, så længe kristendommen fremtræder som folkekirke, men ønsker et stort antal forældre ikke deres børn døbt, vil faget »enten helt forsvinde eller ændres til et religiøst orienteringsfag«, Aalborg Stiftsbog 27.

8. Relgl nr. 5. R vidste, at faget på mange skoler behandles som valgfag, idet der var sagt, at der etableres undervisning, hvis der melder sig elever nok, skønt alle skoler *skal* tilbyde faget og *skal* etablere undervisning for de elever, der melder sig.
9. 1979 160. Sagen fortsatte, da forældre ønskede et barn optaget i en anden skole i kommunen, for det skulle ikke i Mårum møde religiøs påvirkning. Først kommunen, siden amtsrådet sagde nej. – Det fik formanden for Landsforeningen af Skolelærere og Skolekommissioner til at sige: Afskaf dog morgensangen aht. mindretal, selv om deltagelsen er frivillig er det dog et indirekte pres at skille sig ud her. Brinch vidste så, at børnene i skolens undervisning må møde andre etiske og religiøse opfattelser end i deres hjem, Pol 6/5, KD 7/5f, BeT 11/5.
10. Forældrene skulle da afgive en erklæring om, at der blev sørget for et fritaget barns undervisning. KF foreslog også at vende tilbage til formålsparagraffen i 1958-loven, enten i sin helhed eller, og det primært, reduceret uht. den gældende lovs bestemmelser om kristendomsundervisningen, Ft 21/12 2944.
11. Loven vedtoges, idet FP og VS stemte imod, Ftårbog 213. Jfr. her 1978 192.
12. MrB1 172 jfr. 184 og 45, 72, 106, 336 og her 1979 159. – Ministeriet havde bedt udvalget overveje, hvordan der kunne opnås nogen udgligning af forskellen mellem by og land ved en mere hensigtsmæssig brug af de forhåndenværende organister »og – så vidt muligt – uden udgiftsforøgelse«. Ifølge udvalgets forslag skulle menighedsrådene være initiativtagere og ansættelsesmyndighed, gennem et fællesudvalg; om udgifternes dækning var der ikke enighed, det overlod man til udvalget om folkekirken økonomi. I byerne ville udvalget skabe heltidsstillinger ved koordinering af nogle funktioner, og det mente derved også at kunne spare enkelte stillinger.
13. MrB1 218, KD 11/7, F1A 28/5, 22/8, KD 25/10, 5/2 80.
14. Forslaget fremsattes 7/2 bl.a. fordi så mange bisper går af i den nærmeste fremtid. Ved 1. beh. 16/3 var Egon Jensen som andre usikker overfor, om ikke-teologer også burde kunne blive bisper, men han vidste at bispevielse ikke *kan*, men *skal* ske i stiftets domkirke og ved Kbh.s biskop (jfr. siden p. 265). Han konkluderede, at debatten som ventet havde vist »stor samdrægtighed«. (Den var ene brudt af VSs sarkasme.) Da udvalget var nedsat og bispevielsen blev flyttet ud, så ville kirkeudvalget stille sig afventende, Beretn. 23/5 (Ftårbog 309). Det nedsatte udvalg bestod af 2 repræsentanter for »menighedsrådsforeningen«, 1 for præsteforeningen og provsteforeningen under ét, 1 biskop og 2 fra ministeriet. – Kaj V. Andersen havde før mindet om »menighedsrådsforeningen«s oplæg, Ft 10/1 4564 jfr. her 1978 186 og 1979 168.
15. Diskussionerne om præsters adfærd var jo accelereret. FP var af den mening, at den måde, hvorpå en præst forretter gudstjeneste og fungerer i menigheden »helt og fuldt« må være en sag mellem den enkelte menighed og præsten.
16. Motiveringen for fjernelsen af tilskuddet til bisper og stiftsøvrigheder i 2 trin var ny: Sådan drift er ikke en statsopgave, men kan ske efter menighedernes ønske og for deres regning. Tilskuddet til præstelønninger reduceres fra 144 mill. til 120, fordi FP fra 1/1 80 foreslår en skattefri bundgrænse på 38.000 kr., »dette medfører reelt højere nettolønninger til præster«, og 1/1 81, hvor den skattefri bundgrænse bliver 60.000 kr. og hvor der betales 50% af resten, »må menighederne selv lønne sine præster«. Pastoralseminarium og præstehøjskole skulle omgående nedlægges, alene om det sidste bemærkes: Ingen statslig myndighed bør blande sig i, hvis lokale menigheder frivilligt ønsker den opretholdt. Tilskud til Dansk Søndagskirke og DKU beskæres, fordi nutidens politikere ikke bør bevillige sådanne tilskud på

kommande skatteyderes bekostning, og det meddeles tilskudsmodtagerne, at tilskud bortfalder pr. 1/4 80. Udgifterne til døvemønstrene foresloges uændret i 1980, idet det meddeles, »at når skattefrihed indføres, så vil staten ikke i så høj grad føle sig forpligtet til at opretholde disse tilskud«. Færøerne og Grønland blev stort set stillet som året før. Alle udgifter til repræsentation i udlandet foresloges slettet, »hvis folkekirken stadig ønsker at være medlem... må den selvfølgelig selv klare det for egne midler«. Bevillingen til istandsættelse af kirker var både urørt og uomtalt, det tidl. ønske om en væsentlig forøgelse (1978 182) var altså frafaldet, ændringsforslag 1580-1606 i særligt bilagshefte.

17. Ft 16/3 8211 og 13/12 2328, begge gange FPs kirkepolitiske ordfører Ernst B. Schmidt jfr. her 1979 note 9 slutningen.
18. Jfr. MrB1 28. – Ca. 2000 indkomne forslag var redigeret sammen til 194, hvorom der stemtes. VUs gentagne forslag, »i konsekvens af trosfrihedens indføres afskillelse mellem kirke og stat«, faldt aldeles, trods BeT 23/9 jfr. KD 24/9 og her 1971 180.
19. KD leder 7/4. Bladet fortsatte: Det er en uhyggelig uforskamethed, at en minister åbent kritiserer en af de højeste embedsmænd uden at undersøge sagen eller gå direkte til vedkommende. Da havde HC fastslået, at der er intet spørgsmål, som en biskop ikke må udtale sig om, og havde pointeret, at ministeren var faret med halv vind, fordi han ikke havde henvendt sig til ham før hans offentlige kritik, KD 6/4. Aalborg Stiftstidende havde læst et interview med Egon Jensen (F1A 26/3) og fulgte sagen op 27/3, hvor EJ erklærede sig »rygende uenig« med HC, fordi denne havde kundgjort at folk ikke måtte klappe ved kirkekoncerter, og især fordi HC i næstekærlighedens navn havde talt for lavere hastighedsgrænser, det skulle ikke gøres til en kirkelig sag.
20. Jeg er »lydhør« for det ønske, men der er mange praktiske problemer, så det ordnes »hverken idag eller imorgen«, sagde han, F1A 26/3.
21. KD 28/4, 4/5, 8/8. – Særuddannelsen vil give ca. 250 præster, »det er vel i overkanten af, hvad kirkens kulturelle stade kan tåle«, skrev Riemann. Det måtte han begrunde: »Uddannelsen er ikke lang og grundig nok«, DKt 387, 422, 455 jfr. 421, 444f.
22. PrfB1 255. »Menighedsrådsforeningen« mente så, at den var holdt udenfor de forhandlinger, på trods af et løfte fra præsteforeningen, MrB1 167. – Divergenser de 2 foreninger imellem opstod om de mange genopslag af ledige embeder. Det var misbrug, når der var et rimeligt antal ansøgere, sagde præsteforeningen og antydede muligheden af blokader. Davidsen sagde straks fra (KD 21/3), han ville værgе rådernes arbejdsmuligheder ved præstevalg (MrB1 167), og Riemann skrev: Det er organisationstvang uden hensyn til sognenes åndelige præg, DKt 186 jfr. KD 27/3. Sagen jævnedes ved forhandlinger i kirkeministeriet, som overbeviste præsteforeningen om, at ministeriet og dens syn på sagen »i vidt omfang« var sammenfaldende, PrfB1 254 jfr. KD 30/3.
23. Sønderjyllands Amtsråd spurgte indenrigsministeriet, om det kunne afgøre den sag (KD 21/9, 3/10). Udspurgt af dette svarede kirkeministeriet, at man ikke så nogen grund til at begrænse præsters adgang til de kartoteker. Jørgen Peder Hansen tilføjede så, at sygehusforvaltninger og præster burde indgå aftaler herom, hvor de ikke findes, og han understregede, at præsterne bør færdes på sygehusene med skønsomhed (KD 21/12). – Om sagen JyPo 1/3, KD 2/3f, 5/10. Den syntes rejst af personaleorganisationer (?), og anledningen var vist en 5 år gammel klage fra en kvinde, som en præst under besøg havde bebrejdet, at hun havde fået foretaget abort. Siden

skulle patienter med mellemrum have klaget over besøg af præster, som de i mange tilfælde slet ikke kendte. Bisperne se KD 28/4, 22/9.

24. PrfB1 775, KD 10/10, BeT 13/1 80 jfr. debat på repræsentantmødet 29-30/5 PrfB1 488f. Hans Thyssen fornyede debatten, da han fandt, at tiden var inde til at ophæve boligpligten, idet præster på landet dog bør bo indenfor sognet; barske realiteter førte til afslutningen på en kultur-epoke, for familiemønsteret var ændret og præsternes ægtefæller var selverhvervende, mens hushjælp var dyr og vanskelig at få, dertil kom nu oliepriserne (KD 4/10 jfr. 18/10, 30/10: »præstefamiliens offentlige hoveri«, contra »menighedsrådsforeningen« KD 10/10, DKt 486, 510). Bor præsten i egen bolig bindes han/hun let til stedet i sin embedstid og nok også derefter, indvendtes bl.a. (Falcke KD 31/12 jfr. 8/10). På Dansk Præstekone-konvent fik oliepriserne skylden for, at præsternes ægtefæller var tvunget til at tage arbejde (KD 23/11), mens en 40-årig præst søgte afsked, han havde siden 1975 forgæves søgt at blive fri for at bebo »en fugtig præstegård på 400 m²« (KD 12/12).
25. Der var nogen uklarhed om sagens første fase, om der forelå en officiel klage fra menighedsrådene, som under bispens mæglingsforsøg var »væk«, så præsten ikke kunne se den (KD 9/8). Bispens indstilling om en provsteretsundersøgelse returnerede ministeriet først, da der ikke forelå en konkretiseret klage, ligesom præstens udtalelse ikke var indhentet (KD 29/8 jfr. 22/8). Imens udtalte »værtshus-præsten« sig gerne og stærkt til pressen: »Jeg giver ikke en pot pis for den biskop... En ambitiøs idiot med rundsav på albuerne« (EB 29/8 jfr. fx Aktuelt 16/9). Siden forlød det, at der forelå 10-12 konkrete klagepunkter (KD 13/9, 18/9, Pol 18/9). Menighedsrådsmedlemmer klagede til ministeriet over nedværdigende afhøringsmetoder i provsteretten, mens den gejstlige bisidder mente, at den omstridte præst var »fejlplaceret«, i en by var der næppe kommet kritik af ham og hans privatliv (KD 29/12). Præsteforeningen vidste også, at hvad der forarger i Vestjylland, behøver ikke at forarge i Kbh., den glemte så ikke Danske Lov (WA 27/7). Forud havde HC mere principielt skrevet om de krav, der rettelig kan stilles til tjenestemænd og særligt til præster (bl.a. BeT 15/7, Pol 31/7). Vist skal præsten være et eksempel, men hvad det betyder afhænger af, hvor i Danmark man befinder sig, og samfundet og delvis også kirken har accepteret meget, som papirløse forhold, selv om bisperne nok får papirløse teologer til at gifte sig, når de bliver præster, sagde departementschef Roesen. Han vidste, at man idag ikke kan være alt for nøjeregnende, så blev der præstemangel; mens man med sikkerhed kan fastslå, at præsten ikke må tage af kirkekassen, så svømmer det lidt, hvor det drejer sig om druk eller hor (Pol 17/8, BeT 26/8).
26. Bl.a. MrB1 166, KD 11/1, 16/1, 29/3, ledere 26/1 og 12/11.
27. AAST 18/2, 22/2, KD 5/1f, 9/2. I KDs orientering svarede kandidaterne bl.a. på, om folkekirken eksisterer år 2000. Herluf Eriksen svarede: Jeg har udfra mit virke en grundfast tro på, at folkekirken har dybe rødder i befolkningen, udviklingen »i enkelte bysogne« giver dog anledning til bekymring. – og Helge Lundblad svarede: Trods det dalende dåbstal vil der være »en folkets kirke« uanset om navnet er den danske folkekirke eller et andet. Glenhøjs svar var: »Holdes der ved de kommende bispevalg udsalg af de kirkelige værdier, for at bevare folkekirkeordningen«, så har vi den ikke år 2000, ellers har vi det, vel med et reduceret medlemstal, men fyldt med ansvarsbevidste præster og lægfolk. På et andet spørgsmål svarede HE: Forældrene har ansvaret for de døbtas undervisning. Ved konfirmandundervisningen giver kirken en væsentlig håndsækning. Skolens kristendomsundervisning er stadig

en væsentlig støtte. »Der er rige muligheder for yderligere kristendomsundervisning for børn og voksne dels gennem fritidsloven dels gennem den øvrige frivillige kirkelige undervisning«. L svarede her: I vort såkaldte »pluralistiske samfund er det af »meget stor betydning... at vi giver al den hjælp til forældre og faddere med hensyn til børnenes kristelige oplæring, som er mulig«, KD 15/2. – Bestræbelserne på at få en fælles modkandidat til HE kommenterede Glenthøj: Skal denne findes »blandt sådanne som – så vidt jeg ser det – for at blive valgt skal være villige til at handle i modstrid« mod en ligefrem forståelse af »Herrens bud« og luthersk bekendelse vedrørende dåben og ordets tjeneste, hvad gavner det så, og er det et alternativ? (AaSt 7/2, 1/3, KD 2/1, 23/1, KiInf 2).

28. Det blev oplyst, at Bøgh var bragt i forslag på et møde 1/11 78, hvor flere provster var med. Han afslog og foreslog HE (AaSt 1/3, KD 19/4, 21/4). – Mod HE anførtes i valgkampen, at han var grundtvigsk-tidehversk (AaSt 14/2, 21/2), og der blev svaret, at han var grundtvigsk-folkekirkeligt orienteret (AaSt 18/2, 1/3 jfr. KD 30/3). I stedet påtalttes en »i enhver henseende professionel iscenesat markedsføring af amerikansk tilsnit« af L (KD 29/3); det skyldtes, at der blandt stillerne var en med kendskab til det fag, og at der måtte en kraftig indsats til for at gøre L kendt (KD 19/4). Under og efter valget kom Ls folk med anklager: HEs folk havde overtalt ministeriet til at udskrive valget med usædvanligt kort varsel (AaSt 14/2, KiInf 2), for provsterne kendte før andre fristen og var i fuld gang med at samle stillere for HE (KD 22/3, MrB1 191), men talen om en provste-sammensværgelse var »lodret usandhed« svarede 15 provster (KD 28/3, 21/4).
29. OB skrev om bispemødernes stilling her: Efter 1975 (1979 183) havde han og Henrik Christiansen virket for at få udarbejdet et arbejdsrapport om kirkens forhold til homoseksuelle. På grund af »diverse misforståelser og kommunikationssvigt« kom det ikke til drøftelse i maj 1978 og i sept. var det – på grund af sin konkrete form, et forslag til kirkelig velsignelse af homofile par – alt for nemt at afvise ved en slags »undvigelsesmanøvre«. Mødets vært K. C. Holm kunne begrunde det med, at her havde bisperne ingen kompetence (1979 183f). Han og HC kunne ikke få tilslutning til at nedsætte en arbejdsgruppe, og siden er der slet intet sket i sagen, selv om OB havde oplevet, at en af hans præster åbent var trådt frem som homoseksuel. Og ifølge OBs mening »kan homoseksualitet ikke begrunde en afvisning om ordination. Ellers diskriminerer vi fortsat homoseksualitet i kirken« (WA 21/12 jfr. Herluf Eriksen KD 30/3). Om gudstjeneste i Enghave kirke »for homoseksuelle og lesbiske« se Pol 21/12 og tilføjelse til prædikantlisten, KD 23/12 jfr. WA 22/6. – Tidligere på året havde Kanal 22 sat focus på de seksuelle minoriteter og havde ladet pastor Hakon Svane tale for kirken. Han talte »på den gamle ærlige kirkes vegne« (KD 22/3) og foranledigede en telefonstorm fra præster og en debat i KD, 24/3, 29/3, 19/4: generel fordømmelse af homofili er »direkte bibelsvindel«, 26/4, 9/5, KiInf 30.
30. Begrundelsen for de nye ritualer er stærkt tendentiøs og principielt set helt utilstrækkelig, skrift og bekendelse taler om et embede i kirken, »indstiftet og villet af Gud«; man kaldes og ordineres til det »hellige præste- og prædikeembede«, ikke til »en funktionærstilling i en statslig rammeordning«, skrev F. V. Nør re-f 24. Fra det hold lød siden: Lad os beholde de gældende ritualer og præsteløftet. Betænkningen taler om »præste- og bispevielse«, men man ønsker »alene indsættelse«, re-f 43, 49. Og Kirkelig Samling afviste, at ritualerne nu er ulutherske, tværtimod, og her er »værn imod, at kirken bliver en verdslig eller gejstlig magtkirke«, KiInf 75 jfr. 45 og Monrad Møller om kommissionen, vildledt af Lindhardt, PrfB1 669.

31. KD 14/9, liturgikommissionen KD 5/9. Henrik Christiansen havde forud skrevet helt principielt: Det er bispevielsen der gør den valgte person til biskop. Den tjeneste er en form for præstegerning, men ifølge kirkeordningen lægges en ny tjeneste oven i, at være hyrde for alle stiftets præster og menigheder, det skal danske bisper nødtigt glemme. »Præstevielsen«, og det der gør et menneske til præst er alene biskoppens ordination, »og bispevielsen udgør et væsentligt værn om kirkens frihed til at være kirke og ikke en religionsanstalt eller et statsligt serviceorgan« BeT 20/5 contra Bøgh BeT 3/6.
32. KD 24/8: Biskop eller bydreng. Hartwig Wagner fandt, at provsterne bad sig fri for en biskop med den åndelige myndighed, som ritualet klart forudsætter. IM har her et stort ansvar, og troende lægfolk må bryde op og samle sig og gå imod den skæbnesvangre udvikling; sammen med troende præster må de ved kommende bispevalg stå sammen om kandidater, der vil være bisper på kirkens gamle grund, og ikke om folk der blot »kan blive valgt«, KD 28/8.
33. Iflg. kgl. resolution af 16/2 79. Dette havde bl.a. ministeren, Folketingets kirkeudvalg og andre virket for jfr. KD 14/2, leder 15/5 og her foran p. 254 samt 1979 168.
34. KD 3/10, 9/10, 11/12 jfr. HC i BeT 9/9: »Det næste skridt må være, at det bliver obligatorisk for præster og menighedsråd at tilbyde hjemmene og børnene i hvert eneste sogn en solid kristendomsundervisning i sognemenighedens eget regie«. I Aalborg Stiftsbog spurgte Thestrup Pedersen: Vil folkekirkeinstitutionen tage den opfordring op i vor generation til at døbe og lære, der ligger i den evangelisk-reformatoriske kirkes væsen? Vil vi slå os til ro med betryggende vilkår »for ikke at sige: er vi tilfredse med at kunne videreføre kultiske og kateketiske traditioner efter inertiens lov?« TP angav så, hvordan en undervisning kan etableres.
35. Her ønskede udvalget et lidt højere timetal og at bisperne udarbejdede læseplaner, samt at præsterne skal informere forældrene om undervisningen, MrB1 184 jfr. debat på årsmødet 332, hvor overlærer Edel Hertz udtalte: Den undervisning trænger nok til en ansigtsløftning, og mon ikke vi skal til at interessere os for præsternes uddannelse?
36. Ministeriet svarede på en præsts forespørgsel: Rådet bestemmer, hvilke formål der skal støttes, herunder om der skal udgives kirkeblad og hvem der skal redigere det. Det er ingen betingelse, at redaktionen samarbejder med præsten, men modsigelser eller korrektioner af denne bør der være adgang til at svare på. Rådet kan ikke gribe ind i præstens embedsførelse, men kan ellers tage initiativer, så vidt muligt dog i samarbejde med præsten, ligesom det er ønskeligt at der opnås enighed om rådighedsbeløbets anvendelse. – Men ser en præst stiltiende på at andre ukaldede forkyndere forvirrer menigheden, bryder han sit præsteløfte, skrev Horstmann og fortsatte: Ved at oprette et andet offentligt forkynderembede har ministeriet reduceret præsterne til privatiserende prædikanter. Det almindelige præstedømme går på noget andet, alles forhold til Gud; i den udvortes verden giver det ingen beføjelser, her skal alt ske sømmeligt og med orden. Fejlen var sket ved cirkulæret fra 1973 (1974 214), hvor »folkekirkens identitet med den evangelisk-lutherske kirke er opgivet«, noget som kræver grundlovsændring. Lad folkekirken være rummelig, med slagsmål hvor lægfolket er med på lige fod, det skader ikke blot alle anerkender, at de er forpligtet på samme grundlag, skrift og bekendelse, »og dermed erkender sig undergivet ordets embede som det, der er overordnet alle i menigheden«, PrfB1 346, 418, 463, 509 og KD 4/9.

37. BeT 21/10 jfr. 5/8, 26/8, KD 8/8f, WA 4/5 og Lolland-Falsters Stiftsbog 35. – 1979/80 bragte radio og TV en udsendelsesrække, og der blev udgivet en grundbog, »Udfordring til kristendommen – kristendommens udfordring«. Foromtalen var stor, især i KD, hvor bedømmelsen først var positiv, siden tog kritikken stærkt til, KD 24/10, 26/10, 8/11, 23/11: det er en undervisningsserie, produceret af DRs undervisningsafdeling og betalt af undervisningsministeriet, 7/12 alt i 1978 og 10/1, 24/1, 27/1. Glenthøj kritiserede, at her blev kravet om alsidighed tilsidesat, den serie skulle vel give alibi for at undlade udsendelser, båret af kirkens tro og lære (KiInf 1978 52). Bagefter hed det: Serien, især TV, bragte forvirring, sjældent klarhed (KD 10/8). Professor Torben Christensen fandt TV-udsendelserne dilettantisk opbyggede, de stimulerede ikke lysten til at lytte til de påfølgende radioudsendelser. Og grundbogen led af, at de fleste forfattere forså sig på skabelsteologien og ikke havde blik for den bibelske frelsesforståelse, hvis det ikke skyldes, at der ikke går en vej dertil fra »det før-kulturelle«. Behandlingen af ydre mission var »utilstedelig«. Radio og TV skylder os en ganske anden alsidig behandling af kristendommen og dens forhold til det moderne samfund og dets problemer, sluttede TC, Dansk Kirkeliv 117.
38. KD 6/9f. Her spurgte sognepræst Andreas Davidsen, hvad der er at gøre, hvor karismatismen slår over i sværmeri? Han vidste, at folkekirken skal være rummelig, og »at der skal være forkyndelsesfrihed på den kristne bekendelses grund«, men det betyder ikke at man skal tie til alt. »Den folkekirkelige form for kirketugt er evangeliets frie forkyndelse«, undervisning og oplysning er dog også en påtrængende forpligtelse. Forud havde AD oplyst, at han »intet ansvar« havde for bekendtgjorte møder, KD 18/8. Om møderne se især EB 25/8, 3/9, Jyske Tidende 26/8, Pol 26/8, 4/9; om samtale om helbredelse ved bøn med »kristne læger« se KD 19/3.
39. BeT 12/8, 15/8, 9/9, KD 14/8, 17/8, JyPo 19/8, Pol 14/8, 19/8, EB 14/8ff; menighedsrådet EB og KD 20/8; møder med biskoppen KD 17/8, 25/8, EB 24/8, KD 19/9ff, kollektivisternes nægtelse af at stå skoleret for bispem KD 18/loff, 1/12 jfr. EB 12/12.
40. Udspurgt af pastor Agger uddybede ØJ det: Der er gode ting i rammeplanen, men vi er meget bekymrede over enkelte ting, og det er i enkelthederne, at helheden viser sig, KD 14/6.
41. 40 studenter fra det voksende menighedsfakultet (IMT 820, KD 22/8, 11/9) besøgte kirker og missionshuse for at informere og samle ind (KD 15/8). Et interview i Holstebro Dagblad 22/8 fik fakultetsrådet i Århus til at indkalde studenter (KD 8/9), forinden foranledigede de et dementi (Holstebro Dagblad 4/9) af journalistens mangelfulde og generaliserende referat, noget denne bestemt fralagde sig ansvar for (KD 11/9, 20/9). Menighedsfakultetets ansvarlige beklagede forud (KD 11/9ff) og mødet fik de implicerede studenter til at beklage, at de ikke havde gengivet mangfoldigheden i deres billede af det teol. fakultet i Århus, mens dekanen, P. Nepper-Christensen fremhævede, at fakultetet som statsinstitution skal fungere og fungerer på højeste videnskabelige plan med metode- og forskningsfrihed, med deraf følgende mangfoldighed af forskere og lærere. Begge parter var så enige om, at grundlæggende forskelle i teologisk opfattelse ikke bør tilsløres, KD 15/9 jfr. 17/9, 23/10 og her 1978 note 45.
42. 2 skolefolk fra Haslev ytrede: Jeg tvivler på, at man kan tale sig til rette om bibelsynet. »Den fundamentalistiske fløjs holdning er eksklusiv. Man har *ret...* også retten til at udelukke andre« (Kr. Buhl KD 29/2). »Det førstestemende ligger ikke deri, at nogle idealiserer Bibelen, men kommer frem, hvis de bruger deres idealiserede Bibel til at sætte spørgsmålstegn ved andres bibeltroskab«, andre der »prøver

- at være tro mod Bibelen i dens faktiske beskaffenhed» (K. F. Brondbjerg KD 23/10).
43. IMT 592 jfr. KD leder 18/6 og 14/8, 20/9. – I KFSs pro-fide skrev pastor Fl. Kofod-Svendsen: »Naturligvis er det forkert at betegne alle præster som enten bibeltro eller vranglærere. Der findes glidende overgange. Men jeg tror, det er af afgørende betydning søndag efter søndag at møde en bibelsk forankret og indholdsmættet forkyndelse«.
 44. KD 26/10 jfr. leder 25/10. – KrFs mål syntes reducerede: Udspurgt om abort-kampagnen (1978 208) svarede Jens Møller, at den ikke havde været partiets, men »et medlem af KrFs«, og den havde ikke været »helt hensigtsmæssig«, havde virket for stærkt i TV. Det væsentlige, fandt JM, var at »retsbeskytte et levende væsen« og i bogen »Livet for livet« (udsendt lige op til landsmødet) skrev han om, hvad abort er, »en form for drab er det vel« (TV 10/6). For KrF var »mærkesagen« nu kampen mod børnepornografi (Kofod-Svendsen KD 18/8), og her vandt det en sejr. Dets forslag blev standset, men justitsministeren lovede at tage sagen op (Ftårbog 302, idé-p 19/1, 18/5, 1/6, 15/6, KD 25/8). Ellers gjaldt det især for KrF at fremme en reel familiepolitik og at få »skat på ægteskabet afskaffet« (idé-p 19/1, 2/2, 16/2, 23/3, 31/8, 14/9, KD 25/8, 12/9, 2/11), at bremse statsdirigeringen i U-90, der måske pegede »mod et nyhedensk samfund« (idé-p 16/2, 22/6, 2/8, 5/10) og at sørge for at børnene lærer noget i skolen – også i kristendomskundskab (idé-p 30/3, 5/10, 19/10, landsmødet Pol og BeT 12/5 jfr. foran p. 251). Tvindskolerne stod for skud, det var tvivlsomt om eleverne lærte nok (idé-p 6/4, 27/4 jfr. 11/5, KD 19/4 og spm. i Ft 9/5 10505), mens KrF ikke fortsat ville støtte det nødvendige Seminarium udover 1980, hvor forsøgsperioden udløb (idé-p 24/8, KD 25/8 jfr. her 1977 193). – Valget gav tilbagegang overalt i landet, undtagen på Bornholm og i Skjernkredsen, det var dog »et bedre valg, end analyse-institutterne havde spået« (idé-p 26/10 jfr. WA 6/4, BeT 6/1 80). Men en bitter Jens Møller konkluderede valgnatten i TV: Det var »en sejr for egoismen«, og de 2 små partiers tilbagegang vanskeliggjorde Firkløver-samarbejdet. Chr. Christensen vidste det også og sagde: Vi vil forhandle med en S-regering (idé-p 26/10, 9/11).
 45. Den regering kritiserede KrF stadig lettere (idé-p 12/1, 18/5, 21/9 jfr. her 1979 181). På landsmødet luftede Jens Møller visioner om en »Fugl Fønix-regering«, på basis af Firkløveret, slappere i FP og højrefløjen i S (Pol og BeT 12/5f, idé-p 18/5). Ny landsformand blev Kofod-Svendsen (1978 202), han var skeptisk overfor JM's visioner og optagetheden af almindelig politik til skade for kulturpolitikken (radioen 12/5), han ville fremme idé-debatten i KrF (BeT 13/5 jfr. KD 14/5). Efter landsmødet gentog Ravn Olesen: »Nu er det politiske mål altså den borgerlige regering, KrF har valgt side« (KD 18/5 jfr. her 1978 208, 1979 181). Siden kom KrF med en »ny øko-plan« (idé-p 21/9, KD 25/8, 29/9).
 46. Firkløver-gendannelsen betød i det mindste indbyrdes borgfred, så de 4 ikke skadede bestræbelserne for at få en ikke-socialistisk regering ved at angribe hinanden. »Vi er enige om en fælles politik«, sagde Jens Møller. Henning Christoffersen mente nu snarere, at det kunne man blive enige om (TV 27-28/9, Pol 29/9, 5/10: til valg på hver sit program, BeT 30/9). Alliancen førte til, at fremtrædende folk forlod CD (KD 5/11, Pol 23/11), også KrF led tab (idé-p 3/8, 2/11, 9/11).
 47. Før havde Jens Møller sagt: Det er ikke nødvendigt med et valg, S kan uden det danne regering alene. Han udtalte tillige frygt for en vælgerflugt mod fløjene (KD 27/9). Ved 2. beh. af december-lovene havde KrF endnu ikke taget stilling (19/12

2768), men ved 3. beh. dagen efter stemte det for – uafhængigt af om regeringen faldt eller ej, og af at partiet ved et valg kunne fordoble sit mandattal. Det stemte for »fordi vi er bange« – et valg vil helt umuliggøre indkomspolitik (Ft 2876, 2975, 2998f, 3022) – ikke bange for et valg, men for dets følger, en øget polarisering (3049). Andre forstod KrFs knibe, det kom til at stå som regeringens redningsmand, mens et nyt valg helt kunne udslette det (CD 3042). FP vidste bedre, fra udtalelser af Jens Møller i dagspressen (3022, 3036). 28/12 skrev WA om mulighederne for ved et valg at vinde landbostemmer og om undren i KrFs folketingsgruppe over Jens Møller, »han er overhovedet ikke medlem af noget som helst« – her hvor partiets troværdighed stod på spil, hvis man sagde nej til noget, der var bedre end intet, mens et valgs udfald var uvist (Chr. Christensen KD 29/12 og idé-p 7/12: urimeligt med et nyt valg, 14/12: valgtrusler skræmmer ikke KrF).